

XVI. ÉVFOLYAM
1926

FEBRUÁR

MEGJELENIK
MINDEN HÓ-
KÖZEPÉN.

ULT ES JOVO

ZSIDÓ-IRODALMI-MŰVÉSZETI-TÁR-
SADALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYOIRAT.

1926. FEBRUÁR 15. TEREMTÉSÉNEK 14. SZERKESTI

ES DR. PATAI JOZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST — WIEN — BERLIN.

Női-, férfi-,
gyermek-
és bébi-

fehérneműek

Székely Jenő-nél, IV. Kammermayer Károly-
ucca 2. Szervitater sarok.
Vidékre kívánatra árjegyzéket bérmentve küldök.

TATAI BÉLA

KÁRPITOS, DISZITÓ, LAKBERENDEZŐ
Garnitúrák, szalon és matracok raktára

ÜZLET: BUDAPEST, VII. MŰHELY:
KERTÉSZ UCCA 38 AKÁCFA UCCA 45
TELEFONHÍVÓ JÓZSEF 106-36

SZŐNYEGET, RÉGISÉGET

vesz, elad

Telefon: J. 123-59

J. 123-87

Sternberg

Dob-utca 24

SIRKÖVEK

a legolcsóbb árban kaphatók

BOROS ÉS KOHN sirkóraktárában
Budapest, VII., Károly-körút 17.

ÖSSZES FOTOCIKKEL

Kérjen
árjegyzéket!

Wanaus József

fényképezési szaküzlet

Telefon: 8-67.

Budapest, IV., Sütő ucca 2.

ROSENBACH KATICA

Budapest, VII. Károly-körút 9, II. em., 8. ajtó

Telefon:

J 115-32.

Elsőrendű francia és angol női ruhadívtalon, a leg-
újabb modellek után façont vállalok.

Vidékiek soron kívül szolgáltatnak ki.

Fränki-féle Buffet és Étterem

Reggeli, uzsonna, ebéd és vacsora

a legizletesebb házi koszt és süteménykülönlegességek.

Előfizetések étlap szerint a legmérsékeltőbb árban.

Budapest, VII., Rombach-utca 12. Telefon: József. 123-07.

Brilliánsokat, gyöngyöket bárki-
nél drágábban vesz

SZÉKELY EMIL, VII., Király-utca 51.

Telefon: 105-35.

(Teréz-templommal szemben)

Meinl-kávé

5, 10, 15 és 20 kg.-os postacsomagokat,
rizs és cukor kivételével,
bérmentve szállítunk vidékre

Ha megbecsüli férje keresetét

csak valódi

Szent István

cikória-

kávét vásároljon, — melynek első
koronás királyunk Szent István képe
a védjegye — mert minden félkilo-
grammos doboz sarkában kb. 8000
korona értékű szemeskávé van.

Magyar ipartermék és kitűnő minőség!

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA BUDAPEST, VI., RÉVAY-U. 14
Felelős szerkesztő és kiadó: Előfizetési ára egész évre: 300.000. — korona. A kiadóhivatalért felelős:
Dr. PATAI JÓZSEF. Megjelenik havonta. Telefonszám 199-55 VIRÁG GYULA, igazgató.

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára

Lilien az Olajfák hegyén rajzolja Jeruzsálemet

Meghívó

E. M. LILIEN

A BIBLIA ÉS A SZENTFÖLD LEGNAGYOBB ELHUNYT MODERN GRAFIKUS MŰVÉSZÉNEK TELJES HAGYATÉKÁBÓL RENDEZETT GYŰJTEMÉNYES KIÁLLÍTÁSNAK 1926. ÉVI FEBRUÁR HÓ 13-ÁN, SZOMBATON ESTE 7 ÓRAKOR, A NEMZETI SZALON ERZSÉBET-TÉRI KIÁLLITÁSI PALOTÁJÁBAN TÖRTÉNŐ ÜNNEPÉLYES MEGNYITÁSÁRA.

A KIÁLLÍTÁS NYITVA FEBRUÁR 13-TÓL FEBRUÁR 24-IG, REGGEL 9-TÓL ESTE 6-IG.

DÉRY BÉLA
a Nemzeti Szalon igazgatója.

Dr. PATAI JÓZSEF
a Mult és Jövő főszerkesztője.

GRÓF ANDRÁSSY GYULA
a Nemzeti Szalon elnöke.

Ez a meghívó a megnyitás napján két személyre belépőjegyül szolgál. Aki e tiszteletjegyet a Vernissage-on fel nem használja, jogosítva van ennek felmutatása ellenében a kiállítás egész tartama alatt a Nemzeti Szalon pénztáránál két személy részére 50 százalékos kedvezményes jegy váltására. A belépődíj e meghívó és tiszteletjegy nélkül a megnyitáskor és ünnepeken 20.000 kor., köznapokon 15.000 korona.

LILIEN: DÁNIEL PRÓFÉTA

DER PROPHET DANIEL

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XVI. ÉVFOLYAM, 1926. FEBRUÁR

DR. BERNSTEIN BÉLA:

PALESZTINA UJJÁÉPÍTÉSE TÖRTÉNETI MEGVILÁGÍTÁSBAN

Felolvasásra került az IMIT 1925 december hó 30-iki ülésén.

Dr. Bernstein Béla, a nagyhirű nyiregyházi főrabbi nem „cionista“ és az I. M. I. T., amelynek legutóbbi felolvasóestjén ezt az előadást lelkes tapsokkal kísérték, nem „politikai“ fórum. Az 1848-as idők zsidó szereplőinek kiváló történetírója becsületes objektivitással szemlélte a kérdést és a becsületes zsidó pap őszinteségével tárta föl vizsgálódásának eredményeit.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Egyik régi, jó barátom, mindnyájunk kiváló földije, dr. Krausz Sámuel, a wieni rabbiképző tanára 1922-ben egy népszerűen írt munkát adott ki: Vier Jahrtausende jüdischen Palästina's. Ebben az érdekes munkában végigmegy a négy évezreden, kimutatva, hogyan laktak ott a zsidók, majd mint urai és birtokosai az országnak, majd mint elnyomottak és üldözöttek, végül pedig leszorítva a szármalmas páriák sorsára. Mert bizony nagyon változó volt a zsidók sorsa Palesztinában és nem kevésbé a zsidó Palesztináé, főleg pedig abban a 19 században, amióta a II. zsidó birodalom végleg felbomlott. Teljesen hasonló lett ebben a hosszú időszakban Palesztina sorsa a zsidókéhoz: túrt és szenvedett és várt, várt a megváltásra, melynek el kell jönnie.

És mikor szerzőnk végére ér a zsidó Palesztina négy évezredes történetének, azzal a biztató kilátással zárja le azt, hogy immár úgy látszik *elérkezett a zsidó Palesztina megváltásának hajnala*. Most már nemcsak meghalni és temetkezni mennek oda főleg jámboréletű aggok, amint azt a középkor óta tették; most már nemcsak azért zarándokolnak oda, hogy meglátogassák az ös-
atyák, ösanyák, királyok, próféták, bölcsek és szentek sirjait, de mennek oda munkabíró fiatalok, hogy ott éljenek és dolgozzanak, hogy maguknak hazát biztosítsanak. Vannak ott immár nemcsak askenázok és szefárdok, németek és spanvolok, de jemeniták, marokkóiak, gruzok, perzsák, bucharaiak, aleppoiak stb., zsidók úgyszólván a világ minden tájáról.

És mikor mi így sokat olvasunk és hallunk

annak a zsidó Palesztinának feltámadásáról, hogy mint éled újra a régi elhagyott és elpusztított szent föld, mint keletkeznek ott zsidó gyarmatok és városok, mint sarjad ki az ősi talajból egy új, hatalmas kultúra, azt a reményt keltve, hogy nem lehetetlen a zsidó Palesztina teljes újjáépítése, akkor azt hiszem, Önök is velem tartanak, t. h. és ur., ha azt a kérdést vetem föl: vajjon mit szól ehhez a zsidó történet és el fognak kísérni rövid utamon, mikor erre a kérdésre a feleletet keresem. Hisz a történet a magister vitae, az a megbízható tanító, akire hallgatnunk kell, mert a történeti tények ellen vitatkozni nem lehet és ha a történet azt bizonyítja, hogy eseményei megisméltődnek, a legkülönbözőbb viszonyok között, a legnagyobb időközökben is, akkor meg kell hajolnunk tanulságai előtt.

Ime, az a zsidó Palesztina először szűnt meg a zsidók birodalmának lenni 586-ban a p. i. e., mikor a Galuth Babel, a babyloni fogság kezdődött. De ez nem soká tartott, csak 50 évig. *Akkor megtörtént a nagy világcsoada, hogy megalakult a II. zsidó birodalom és újra feltámadt Palesztina a zsidók munkája által*. Igaza van dr. Blau-nak, mikor azt állapítja meg (A Talmud, 7. l.): „Judaea az egyetlen példa a világtörténetben arra, hogy letiport s ókori szokás szerint fogságba hurcolt nép a maga országát újból felépítette és második állami életet kezdett. Az erőt e példátlan alkotáshoz a nemzeti vallás szolgáltatta. Nem karddal, hanem isteni szellemmel alapította meg Ezra, a zsidó nép restauratora, a jeruzsálemi templomkultuszt és az ezzel álló és bukó államot, valójában vallási közösséget.“

536-ban ugyanis megengedte a nagy perzsa király, Cyrus az ő új alattvalóinak, a zsidóknak Babiloniában, hogy visszatérhetnek Palesztinába és megalapíthatják, perzsa fenhatóság alatt, saját birodalmukat. Sőt nemcsak ezt engedte meg, de *meghagyta azoknak, akik nem akarnak visszamenni a régi hazába, hogy adományaikkal támogassák az új honalapítókat. Ugy-e mily csodálatos,*

a perzsa király nem tartotta összeférhetetlennek az ő zsidó alattvalói hazaszeretetével, polgári hűségével, hogy erkölcsi s anyagi támogatással részt vegyenek az új zsidó ország felépítésében, bár nem akarnak oda visszatérni, hanem megmaradnak Perzsiában. És azok a perzsa zsidók mindamellott oly megbízhatók maradtak, hogy mikor Perzsia meghódította Egyiptomot, akkor az egyiptom-nubiai határokön a várakban határőrök gyanánt működnek és védik a barbárok betörése ellen a nagy perzsa birodalmat. Rendkívül érdekesen bontakozik ki előttünk ez a csodálatos kép azokból az arameus papyrusokból, melyeket a mult század végén találtak meg Elefantine szigeten és amelyek meglepő bizonyítékai előtt szemmet hunyni nincs joga senkinek.

A II. zsidó birodalom tehát halad a maga útján, felépíti a második jeruzsálemi szentélyt, lassan szaporodik lakossága is, mert hisz 536-ban csak 43.000 zsidó tért vissza hazájába, a többi, a tulnyomóan nagyobb rész, ott maradt Babylóniában. Később újabb csapatok jönnek utánuk, más-honnan is kerülnek haza zsidók, de azért, és ezt a csodálatos történeti tényt nyomatékosan kell aláhuznunk, a diaszpóra, a zsidók szétszóródása a világban nem csökkent a II. zsidó birodalom egész idején át, annál kevésbbé szűnt meg.

Bizony nem, hölgyeim és uraim, sőt mikor már három századon át gyarapodott a II. zsidó birodalom, akkor Perzsián kívül főleg Egyiptomban élt nagyszámú zsidóság, mely teljesen egyenjogú volt a többi lakossággal és majd annyira elgörögösödött, hogy nem értette a héber szót és le kellett fordítani számára a szentirást görög nyelvre. Majd egész görög-zsidó irodalmat teremtett, mely a zsidó eszméket terjesztette a pogányok között és hozzájárult a pogány bálványimádás megingatásához. Később azonban ez a görög zsidóság elvesztette a talajt lába alól és nagyrészt eltűnt a pogány-keresztények hatalmasodó tömegében.

Az elkerülhetetlen harcot azonban, melyet a zsidóságnak szerencsés rivalisával, az ókor második nagy kulturhatalmával, a görögséggel fel kellett venni, azt csakis Palesztinában tudta a zsidóság felvenni, a Makkabeusok csak az ősi szent földön teremhettek és nem idegenben; csakis ott, Judea rónáin és bércein tudták azt a gigászi harcot megvívni, mely a zsidó Egy-Isten-hít győzelmével végződött és megbecsülhetetlen szolgálatot tett az emberiségnek. És ha semmi mást nem nyújtott volna a II. zsidó birodalom a zsidóságnak és a világnak, ezért egyedül is érdemes volt annak megalapítása és fenntartása.

Lillen: Jeruzsálem északról nézve

Jerusalem von Norden gesehen

Lilien: Jeruzsálem

De még mást is mutatott nekünk az a kis zsidó birodalom. Az a törhetetlen és elszánt szabadságszeretet, mellyel a maroknyi zsidó nép a római világuralom ellen egy századon át küzdött, oly bámulatos népi erényről tesz tanubizonyságot, mely lángbetűkkel irandó fel a világtörténelem legdicsebb lapjaira. És pl. Maszada fellegvár védői, akiknek tragikuma balladára ihlette *Patai Józsefet* szentföldi útján, az az ezer zsidó, aki Jeruzsálem eleste után még két évig dacolt a rómaiak hatalmával és végül mind egy szálíg önként ment a halálba inkább, semhogy megadja magát, az mind az ezer a zsidó hazaszeretetet vértanuja volt, örök tanulságul az utókornak.

Ha tehát el is pusztult 600 évi fennállás után a II. zsidó birodalom, de fennállása alatt olyan értékeket termelt nekünk, melyekért megirigyelhet bennünket bármely nemzete a világnak!

Még egyszer, 60 évvel Jeruzsálem II. pusztulása után, megkísérelték a zsidók, hogy fegyverrel szerzik vissza függetlenségüket a római hatalomtól, megalapítják a III. zsidó birodalmat, felépítik a III. jeruzsálemi szentélyt, de bármily dicső is volt az az utolsó szabadságharcunk Bar Kochba vezérlete alatt, bármely hősiesség is volt bátor küzdelme, vereséget szenvedett. Többé azután ily gondolat nem is támadt öseinknél, még jobban elszóródtak a zsidók a világban és Palesztinában csak egy kis töredék maradt hátra.

De bármerre mentek is a Palesztinától megfosztott zsidók, velük vitték azt a szilárd meggyőződést, hogy ez nem maradhat örökre így, Palesztina lesz még zsidó ország, ahova visszatér a Mindenható dicsősége és ott fog ragyogni az Egy-Isten-eszme igazi fényében. Ez a meggyőződéses hit beleidegződött a zsidók lelkébe és kifejezést nyert sokféle változatban mindennapi imájukban, úgy hogy tényleg közös lett az egész világ zsidóságánál. És ez a hit annál erősebb, annál magasabb lett, mert összeforrott a zsidóság egyik legdicsebb eszméjével, a messiánizmus eszméjével. Azt tanította ugyanis, hogy el fog érkezni az az idő, mikor az egész emberiség felemelkedik az Egy-Isten-eszme tisztaságához, egyesül a szeretet szilárd szövetségében, amikor azután eljőhet a megváltó és Izrael visszatér ősi földjére, nem fegyver és háború által, hanem a világbéke fenntartásával.

Ez a mi fenkölt messiánikus tanításunk, mely hozzákapcsolódik Palesztina birtokához, oly hatalmas erőforrást jelentett az üldözött, szétszórt zsidóság számára, hogy abból a legrettenetesebb időkben is merithetett és ez fenntartotta, megmentette a pusztulástól, a népek tömegében való elmerüléstől.

Ez a mi messiáseszménk él ma is, hitünk magasabb tanát képezi minden időre és gyalázatos áruló lenne az, aki ezt ki akarná tépni lelkünk-

ből, ki akarná törölni imáinkból, aki meg akarná fosztani a zsidóságot eszmei kincseinek egyik leg-szebbikétől.

Dr. Ziegler karlsbadi rabbi, valóban nem az orth. irány képviselője, találon mondja egyik legutóbbi előadásában: „Izrael messiánizmusával más népideál nem mérkőzhetett, ennek a messiánizmusnak erejénél fogva más népbe való felolvadás egyenesen lehetetlen. Messiásideálunk nem hagy minket eltűnni. Amíg a gettóban éltünk, ez volt a mi erőnk, mely nélkülözhetővé tette számunkra más népek ideáljait. Ma, amikor befogadó népeink ideáljaiért teljességgel lelkesedünk, még mindig ez az a hatalom, mely minden más ideálnak koronája és megengedi, hogy önmagunkat is szolgáljuk.” (M. Zs. Szemle, 1925. 131. l.)

Ehhez pedig jogunk van, hogy szolgáljuk önmagunkat, a mi ideáljainkat, a mi sajátos zsidó céljainkat és törekvéseinket. „Érvényes a helyes és áldásos synthesis — mondja ugyancsak Ziegler — megtartása, ápolása és művelése a saját kultúránknak, anélkül, hogy elkülönítenénk, függetlennek mondanánk magunkat a környező világ nagy kulturájától.” (U. o. 141. l.)

Ezen az alapon induljunk tehát mi is el; mert azt, hogy elérkezett volna a messiási kor, hogy beköszöntött a világbéke, mely a kibuc galujóth: a diaszpóra összegyűjtését jelenti, ugyebár nem mondhatjuk, hisz a rideg való kijózanítana álmodásunkból. Ez a vallási alap tehát nincs meg Palesztina ujjáépítésére, de meg van a történelmi alap, melyről szólunk, meg lehet ismételni azt, amit őseink 2500 évvel ezelőtt megtettek.

Nincs tehát arról szó, hogy a zsidóság összegyűjön Palesztinában, még kevésbé, hogy felépítse a III. jeruzsálemi szentélyt, de lehet arról szó, hogy a zsidóság egy töredéke, mely akar és amely erre a kényszert érzi, letelepedjék a szent földre és ott épp úgy mint őseink a II. zsidó birodalom alapításánál, otthont teremtsen magának. Mi pedig, akik a távolból látjuk ezt a nemes törekvést, figyeljük ezt a hatalmas munkát, nemcsak hogy nem becsüljük le, nem gáncsoljuk el, de ellenkezőleg, tehetségünk szerint erkölcsileg és anyagilag támogatjuk, amint erre bennünket a zsidó történet parancsa kötelez.

Nagyon helyesen mondatja Felix Salten: Neue Menschen auf alter Erde c. igen kedves és érdekes művében egy palesztinai doktorral, dr. juris, aki odament, hogy a corpus juris helyett az ekét forgassa, a következőket: „Mi el vagyunk választva Európától, elválasztva Amerikától, az egész nyugattól és bizony a nyugatnak igen sok zsidójától . . . meg fognak-e valaha érteni bennünket? Meg fogják-e végre érteni, hogy Palesztina nem az összes zsidók számára van? Hogy senki sem kívánja tőlük azt, hogy idejőjenek? És be fogják-e végre látni, hogy kötelességük, hogy mindazoknak segítsenek, akik idejönni akarnak?

Hogy ez a segítség az a kötelék, mely a világ összes zsidóit egymáshoz fűzi, ez a segítség jelenti azt az egykori jogot, melyet megszereznek, hogy majd egyszer Palesztinára hivatkozhatnak, ha Palesztina azzá lett, amivé lennie kell és amivé lesz!”

És ez a helyes álláspont, hölgyeim és uraim, melyet mi is el akarunk ismertetni. A világ 16 millió zsidója nem fér el Palesztinában, de nem is hívja oda senki; megelégedhetünk, ha a jövő 15—20 év alatt 1 millió zsidó tud ott letelepedni és boldogulni. És ha ez sikerül, akkor megalapították a zsidó nemzeti otthont maguk számára és mindazok számára, akik oda akarnak menni, de ez a tény sem fogja a diaszpórát megszüntetni, nem is fogja helyzetünket és viszonyunkat a befogadó államokban semmiben sem megváltoztatni, csak úgy nem, amint nem tette ezt a II. zsidó birodalom kialakulása és 600 éves fennállása.

Az azonban bizonyos, hogy minden jóérzésű zsidó, sőt nem-zsidó csak meghatottsággal olvashatja a jelentéseket arról a feltámadó Palesztináról, ahol az uttörök, az európai kulturakohókból odamenekülő zsidó férfiak és nők a legcsodálatosabb energiával szegődnek a kemény munkák szolgálatába. Elmennek innen az intellektuellek és az ősi földön követ zuznak, mocsarakat száritanak, földet turnak, beállnak paraszti sorba, hogy dolgozzanak két kezükkel a jövő Palesztina érdekében. Igen, csodálattal és hódolattal kell megállnunk az előtt a hősi munka előtt, melyet intelligens ifjak és lányok, vetélkedve a férfikor javában álló komolysággal, lángoló odaadással elvégeznek, mikor a 19 századon át kizsarolt, agyon-sanyargatott földet újra szeretettel ápolják és a kiaszott csontokat, a sziklás köveket, melyekről a százados kizsákmányolás leette az éltető humust, újra eleven hussal borítják, hogy megint a tejjel-mézzel folyó ország legyen, amint azt azok a szépen művelt gyarmatok, a régi Petach-Tikva, Rison Lecijon, Zichron Jakob vagy az újabb Tél-Cháj, En-Charód, Beth Alpha stb. szemet-lelket gyönyörködtető kulturája bizonyítja.

Mindamellettt egy percre sem tagadom, hogy nem tartom kívánatosnak, hogy a későbbi zsidó földműveseink is olyan kultúra emlőin növekedjenek, mint a most odakerülő, akiknek sátraiban pl. En-Charód-kolónián Salten a következő műveket látta: Montaigne, Essays, Buckle, A civilizáció története Angliában, Taine: A modern Franciaország keletkezése és Marx: Das Kapital. Mi bizony más alapokon nyugvónak akarjuk látni a jövő zsidóság kulturáját Palesztinában, de azért büszkén tekinthetünk azokra, kik bebizonyítják, hogy a legintelligensebb nép fiai, akiknek őseinél már 2000 évvel ezelőtt sem volt analfabéta található és akiknél most, pl. Beth-Alpha kolónián, a közös barakban, az étterem és az iroda között nem borozó, nem kártyaszoba, hanem — 2000 kötetes könyvtár foglal helyet.

A II. zsidó birodalom idején is voltak földmiveseink, kik nagy tudósok lévén, dolgoztak a szent földön, a Talmud kiváló korifeusai és valóban nem is kell attól félnünk, hogy a Palesztina földjén boldoguló új telepesek nem fognak kulturáltságuk folytán megfelelő módon dolgozni, de az bizonyos, hogy mielőbb be kell látniok azt, hogy *a zsidó otthon, a zsidó kultúra, első sorban Palesztina földjén, nem gyökerezhet másban, mint a zsidó vallásban*, mert különben el fog tűnni, vagy minden más lesz, csak nem zsidó!

Ehhez azonban *egy új Ezrára van szüksége az új Palesztinának*, aki úgy járjon el, mint az első tette; mikor Perzsiából hazatérve látta a helytelen fejlődést, szavainak lángostorával sujtott közibe eltévelyedett hittestvéreinek és vas következetességgel gyomlálta ki a vallástalanság dudváját Izrael kertjéből, „mert — mint Dubnow is megállapítja — ő tisztán látta, hogy a zsidó nemzet csak akkor lehet belsőleg erős, ha egész életét a Tóra és az ősi hagyományok alapján épült alkotmány szabályozza.” (Dubnow, Weltgeschichte I. 371. l.) És ha meg is értjük, hogy a kezdet nehézségei sok bajt okoznak, hogy a különböző országokból, eltérő világnézetekkel bíró telepesek együttműködése, egymáshoz való hasonlósága sok akadályba ütközik, nem szabad a hivatott vezetőknek habozni, hogy lenyessék a kinövéseket, mert csak így remélhető, hogy egy-két nemzedék múlva, amely már Palesztinában születik és nevelkedik, sokkal tisztultabb, biztosabb és szilárdabb lesz a helyzet.

Kivánnunk kell ezt annál is inkább, mert mi tudjuk, hogy Palesztina épp a mi hittestvéreinknek rendkívüli tevékenységre nyujt teret, de tudjuk azt is, hogy *Palesztina most a legjobb alkalom a zsidók számára, hogy megmutassák igazi erejüket és tehetségüket*, még akkor is, ha nem lesz önálló kormányzatuk. Hisz a II. zsidó birodalom sem volt független 536—142-ig; változó, idegen uralmak fennhatósága alatt állott és nem volt akkor szerencsétlenebb, mint később, mikor 150 évre önálló lett. Ime, így látjuk világosan, hogy a történet megismétlődik, de a mi feladatunk, hogy tanulságait megértsük és kövessük.

Azért most sem elég, hogy mi csak szimpátiánkkal kísérjük azt az óriási munkát, melyet hittestvéreinknek az új otthonban ki kell fejteni, de kell, hogy tőlünk telhetőleg elő is mozdítsuk annak sikerét, mely az egész zsidóság dicsőségét és az egész emberiség javát jelentheti. Lássák csak, hölgyeim és uraim, hány ezer magyar ember vándorolt már ki Amerikába, hogy ott új otthont szerezzen magának és lett azután becsületes amerikai állampolgár. De szíve egyik kis zugában hely maradt a régi haza számára is, amelynek szeretetét tovább plántálják gyermekeikbe, úgy hogy természetesen melegebben tudnak érezni a küzdő, szenvedő óhaza iránt, mint a többi amerikai polgártársuk. Mi pedig joggal elvárjuk tőlük,

hogy tettelleg jöjjenek segítségére szerencsétlen hazánknak, erkölcsi és anyagi támogatással, habár nem akarnak többé ide soha visszatérni. Nem áll-e ez reánk zsidókra nézve, *bárhol legyünk a föld kerekéségén valamely állam hű és igaz polgárai, nem áll-e ez reánk nézve még némileg hatványozottabb mértékben Palesztinával szemben?!*

Hisz ki akarná azt tagadni, hogy Palesztinához a zsidó népnek van legtöbb joga a történeti folytonosság révén, hogy Palesztina szentebb és drágább nekünk, mint bármely népnek a világon! Hisz mi tettük szent földdé az egykori Kanaán országát az egész világ számára, mi változtattuk át az erkölcstelen bálványimádás fészkeiből a tiszta erkölcs leghatalmasabb védőbástyájává. A mi királyaink uralkodása tette Palesztinát igazán dicső országgá, mert Dávid és Salamon, Jósia és Chizkijáhu uralma fénylett ott. A mi prófétáink, a legmagasztosabb hit, a legszigorúbb erkölcs hirdetői, jelentek meg ott isteni küldetésükkel. Ott intette Jeremiás az eltévedt népet és zokogta el végül bukása felett szivettépő siralmait. Ott maradt hallgatói szívébe a világ egyik legnagyobb szónoka, Jezsajás próféta. Ott küzdöttek diadalmasan a mi halhatatlan hőseink, a Makabeusok és ott vértettek el százezer számra a mi vitézeink, az Egy-Isten-hit biederalma védelmében. Ott tanítottak a mi örökéletű bölcsseink, a nagy Hillél, a legigazibb emberszeretet mintaképe, úgy mint a lánglelkű és lángeszű vértanú Rabbi Akiba. Ott hallották és hirdették Izrael fiai, az összes népeket megelőzve, a mi Szentírásunk világmegváltó tanait, ott éltek és működtek azok értelmében a mi őseink, nagyjaink és szentjeink.

Hát mi ne örülnénk annak, ha újra éled az a régi, elhagyott, elpusztított szent föld, ha feltámad a hajdani Palesztina szellemi és anyagi termékenységevel zsidó ész és munka által! Mi ne kívánnánk buzgó óhajtással, hogy mielőbb sikerüljön a mi hittestvéreinknek nagyraihivatott, hódolatra készítő nehéz vállalkozása! De igenis, hölgyeim és uraim! ez a mi páratlan zsidó történetünknek most kimutatott parancsa, erre tanít minket, ezt követeli tőlünk! Mi itt vagyunk és itt maradunk, hű hazafiak, akár tetszik ez fajvédő polgártársainknak, akár nem, de szent zsidó kötelességünk szerint hozzá akarunk járulni erkölcsi- és anyagilag, hogy viruljon, boldoguljon mielőbb Palesztinában az új zsidó otthon!

Martin Buber: An E. M. Lilien

*Dies sei Dier des Schaffens Altar:
Zion ist nichts was ist oder war.
Über der Menge, die ringt und irrt,
Lebt unser Zion, das ewig wird.*

Feleki Sándor: *Az öreg rabbi* MEZEY FERENC: KATONA MÓZSI

*A vén pap most is itt áll még előttem,
Pedig már ötven éve, hogy halott.
A falu végén csöndben, egymagában
Két alacsony szobácskában lakott.*

*Meghalt a gyermeke, a felesége,
Nem látott mást, csak négy szobafalat.
Viselte megadón a sors csapásit
S nem roskadt össze nagy terhük alatt.*

*Szeme szép kék volt s hófehér szakállá,
Szelid, mosolygó volt az ajaka,
Sértő szó sohse hagyta el a száját,
A jóság s türelem volt ő maga.*

*Nappal tanult s ha alkonyatra fordult,
Sétálgatott a falu szélénél
És simogatta arcát s hószakállát
A rétről odaszálló déli szél.*

*Mindig mosolygott és arcára akkor
Ültek csupán árnyékos fellegek,
Ha a „zsidót“ kiáltották feléje
Gúnyosan vásott lelkű gyerekek.*

*Ilyenkor cukorkát vett ki zsebéből
S a gyerekeknek odaadta azt.
Rájuk nézett szánóan és nem ejtett
Egy korholó szót vagy egy halk panaszt.*

*Igy élt, a hivektől körülrajongva,
Könyveket bujva, négy fala között,
Mig egyszer, ahogy élt, oly észrevétlen,
Egy rég várt szebb világba költözött.*

*Ott szunnyad rég már hivei körében,
Ki mindig csak türt, mindig szenvedett,
Kinek ajkán mégis mindig mosoly volt
És a szívében mindig szeretet.*

Lilien : Zsolttárolvasó

Psalmléser

nagy boltos parádés szobájában ma fontos tárgyalásra gyűltek össze a falu zsidó lakói. A ritkán megnyíló szoba ünnepies keretet adott az összejövetelnek. Az egybegyűltek egy része még nem is ismerte a helyet, melynek

minden zugából jó mód kandikált. A fényezett szekrények tetején glédában állottak a befőttes üvegek, míg párkányukat pufók birsalmák szegélyezték. Az üvegvitrinben karos gyertyatartók között tornyos fűszertartó és serlegek ragyogtak. Kerek asztalon a fényképes plüssalbum diszlett, mellette a palesztinai préselt viráglapok. Az aranyrámás tükör felett nemzetiszínű szalag ölelte körül a sárgult pálmaágakat, melyekre halvány fényképek sorozatából mélabusan tekint le a családi gárda. A házigazda fején arannyal himzett oldalt fityegő rojtú bársonysapkájával, szájában ezüst kupakos meggyfaszárú, félig pirosra szítt tajtékipipával és nyakáról pókhasára lógó aranyláncával imponáló módon emelkedett ki környezetének szegényes fakóságából. Tekintélye pillanatra megrendült, mikor az ajtón fejét bedugó felesége feddőleg mutatott a sárga homokkal licselt padlón barnáló bagó-részletekre. A gyűlés tagjai, megannyi tollal-bőrrel kapcsolatos polgári állásuk jellegét és nyomait magán hordó, megviselt ruháikban csakhamar a megiszteltetés ama jóleső érzése alá kerültek, mely iránt minden zsidó lélekben erősen kifejtett érzék rejtőzik és kezdetét veszi a tanácskozás, mely jó ideig abban állott, hogy a házigazda előterjesztését helyeslő dűnnyögés kísérte. Az elnöklő gazda bevezetőleg a heti szidrával kapcsolatos, de a szőnyegen lévő üggyel voltaképpen összefüggésben nem álló versek furcsa magyarázatával gyanus köhintésekre ad okot, sőt megállapítható, hogy az egyik vendég szakállának felelőtlen végigsimításával kritikára való szándékot árul el. Szerencsére az önmagával eltelt házigazda ezt észre nem vette, mert ennek gazdasági vonatkozásokban felettébb hátrányos kihatásai lehettek volna.

A tárgy különben az volt, hogy a hitközség egy katonát állítson maga helyett. És mintha kívülről sejtették volna, hogy bent mit főznek, egyszerűre csak megszólal a verbungos nóta. Hatalmas borizú hangok között a cigányok nótája csak amolyan cincogás volt. A tanácskozási is kinéztek. Elöl felpántlikázott, már felcsapott legények mentek, előttük sok vihart látott mündéros strázsamester tánclépésben, mögöttük a három szálból álló banda és a falu ifjúsága. Hát mi tagadás benne, ez a jelenet a szakállas atyafiakban nagyon vegyes érzéseket keltett. A nőszabó egy kicsit megremegett, míg az ecetfőző költői lelke egészen a színes kép hatása alatt állott. Néhány

gunyoros mosoly s némely csipős észrevétel után a tanácskozás újra megindult. Maga a kérdés tisztán állott, de a végrehajtás körül nehézségek tornyosultak. Az alkotmányjogi rész a bírónak egyhangulag megszavazott öt itce seprópálinkával s a közigazgatási vonatkozás a jegyzőnek meghatározott két köből gabonával rendezést nyert. A további pénzügyi természetű kérdés is kielégítőnek tetsző elintézésre talált, amennyiben ugyanis az előlülő öntetsző mosollyal kijelentette, hogy a száz pengőben praeliminált váltság felét ő viseli. Tíz pengő a gáboi lelkes hozzájárulásával a cedokoh-pénztárból fedeztetik, két pengőt a hét fiúval megáldott vastag Cháje készségesen visel, míg a fennmaradó összeget az egyes tagokra vetik ki. De a legnagyobb baj, hogy honnan vegyék az alkalmas embert, aki nyolc esztendőre felcsap katonának, lévén az rituális élelmezési és családalapítási akadályokkal és a kiszolgáltatás életre tartó terhével egybekötve. Az ide-oda imbolygó vélemények zürzavarában csekélyke nyelvbéli akadályok leküzdése után Hársel gyűrűs emelkedik szólásra és a Hatvékás Mózsira irányítja a közfigyelmet. Nevezett ugyanis hatalmas fiatalember, még a parasztlegények is félve beszélnek az erejéről. Gyapjuátvételnél félkézrel hajigálja a mázsás vaskörtéket és a panduroknak sem szokott előre köszönni. Ez volna az egyedül alkalmas ember és ha az öreg anyjának, akit végtelenül szeret, hetipénzt biztosítanának, olyan biztos mint kétszer-kettő négy, hogy a bagaméri Makkabeus belevág, mert jelenlegi állásával, a kisispánsággal megelégedve nincsen. Nem való ő ostorhegyesnek. Arra a felhívásra azonban, hogy vállalja magára a tárgyalást, Hársel kitérőleg válaszol, majd nyíltan bevallja, hogy neki hat gyermeke van és nem tudja, hogy ha az ajánlat a Hatvékás nemtetszésével találkozik, ebből reánézve milyen súlyos helyzet keletkezhetik. De mert az indítványt magát általános tetszéssel fogadták, abban állapodtak meg, hogy két követet menesztnek Bagamérra és sorshuzás útján döntenek el, hogy azok kik legyenek. Rájuk esteledett. A minchama elvégzése és a gyertyakoppantó igénybevétele után minden jelenlevő egy papírszeletre írta a nevét, hiszen analfabéta zsidó akkor sem volt és megejtették a sorshuzást. A bukszából a szakállas titkos talmudista és egy csendes gubaszegő neve került ki, akiket sok jó tanáccsal „élet és békeség” kívánatokkal ellátva bocsátották vállalkozó utjukra.

Reggelre kelve csürhehajtáskor a két követ egy talyigán neki indult az utnak. A kendergyeplőt a gubaszegő vette kézbe és némi biztatás után neki indult a vak Tündér a nagy homoknak. Lassan haladtak, de két órakor ott voltak a tett helyén. Miután a fáradt párának egy kis családmádét hánytak, felkeresték a Hatvékást, aki

Ltlen: Az esti lap

Die Abendzeitung

anyjával együtt az urasági kondással egy fedél alatt huzódott meg egy kis szobában. Az óriási ember éppen reggelizett. Egy nagy rozskenyér volt előtte és az asztalon ökölnyi vereshagymák feküdtek. Kezet fogtak és a szokásos békeüdvözlés után a kiküldöttek leültek. A fiatalember falatozásában nem háborgattatta magát, szakértőleg emelgette a hagymákat és a kerekre vágott szeleteket jól megnézte tömte a szájába, nagy falat kenyereket küldve utánuk. Csak ritkán tartott szünetet, amikor egy nagy vizeskorsó szópókáján át hosszakat szívott magába. A két vékony dongájú megbizott ámulva nézte, hogy mekkora mennyiségek fogynak az asztról. Majd beszélgetni kezdtek a bécsi tökről és egyéb termékekről, melyeknek nyomai a ház előtt láthatók voltak. Aztán hogy mikor lesz az újhold szombatja és mennyit költetett az öreg Séndli aszszony. A Hatvékás kegyetlenül vett tovább, mintha vak és siket lett volna. Majd az öreg talmudista előkotorászott egy pár héber mondást, melynek kapcsán kifejtette, hogy minden zsidó szavatul egymásért és hogy a közös bajban mindig akadtak közöttük, akik magukat feláldozták. Ezt aztán szélesen magyarázta és habár ékes-szólása olyan volt, hogy Séndli néni ráncos arcán könnyek peregtek, Mózsai ebből keveset értett vagy egyáltalán nem is hallotta. A helyzet súlyossá kezdett válni, mikor aztán a gubaszegő azzal a nyílt kérdéssel fordult Mózsai felé, hogy

hát neki mi erre a véleménye. Mire Mózsi becsapva biciskáját, azt felelte, hogy az ő esze most a kisborjas tehénen járt, mivelhogy alighanem szájfájós. Azt a részeges állatorvost sehol sem találják. Pedig szegény pára nagyon szomorú. Nagy izgás-mozgás után a tehén iránt teljesen közömbös talmudista kibökkenti, hogy jártak-e már a pusztán a verbungosok. Hát nem jártak, de nem is tudja, hogy azok kicsodák. Kellő magyarázat után aztán a látogatók egyenesen rátértek arra a nagy feladatra, mely előtt az eklézsia áll: katonát kell állítania. Ők most keresnek olyan embert, aki vállalná, hogy őket a bajból kirántsa, egy hőselkü ifjut, aki a közösségért felveszi a császár ruháját és megmenti a zsidó becsületet. Jól meghálálnák. Nem is volna olyan rossz dolga annak, akinek bátorságot és erőt adott az Isten.

Lilien: Szíriai pásztor

Syrischer Hirt

Máris csufolódnak a falujukban, hogy nincsen köztük olyan, aki puskát merne a kezébe venni, a császárért és hazáért kardot kötne az oldalára és felcserélné rongyait a szép pitykés katonaruháért. Azt mondják, hogy a zsidó gyáva és csak otthon szeret ülni a kuckóban, vagy seft után jární. De ha ki kell állnia, vagy ágaskodó lovat zabolázni, sunyi módon félreáll, vagy sutra buvik. Azt mondják, hogy a zsidó, ha ilyesmíróll hall, lábszárába száll a bátorsága... A Hatvékás felugrik a helyérol és mint bösz oroszlán ordít fel, hogy ki meri ezt mondani. Majd ő megmutatja, ő kész felcsapni, hogy hadd lássák milyen a zsidó. Kezet ad és zálogul a jövendő életre való jussát is leköti, hogy ő elmegy falujukért katonának. A követek majd kiugrottak a bőrükből örömlükben s boldogan szorongatják a lapátnyi tenyeret. Am ott a zsámolyszéken guggoló öreg Séndli zokogásba tör ki, kezét tördeli. A fiú megmarad elhatározása mellett, hivatkozik a zálogra, mely

alul a követek szerint még a rabbik sem adnának felmentést, mert hiszen az összesség java és érdeke ezt így kívánja. Az öreg néniről is gondoskodni fog a falu, hetipénzzel, pénteki gyertyával, husvétí pászkával és minden jóval. A vastag Cháje sok libát öl, nála koppasztásból és tollfosztásból is uri módon megélhet. Az öreg néni csak sirdogált és azt felelte, hogy nem erről van szó, hiszen ő már nagyon öreg, reá nem sokáig lenne gondja senkinek, hanem az ő egyetlen szép fiát félti, aki ezer veszedelemnek megyen elébe, ahelyett, hogy megházasodnék és unokákkal ajándékozna meg. Öröm helyett bánattal telik meg az ő vénsége. Mózsi elhagyta a szobát, házi orvosságot adott a beteg tehéennek, megcirogatta és aztán felmondta a szolgálatot. A követek pedig megitták a gebét és elindultak talyigájukon. Szegény állatnak sehogysem fért nagy fejébe, hogy miért csapdossák annyiszor az ostorral. Sietős volt az utjuk.

Két hét multán Kállóban jelentkezett Mózsi, amint az irás parancsolá, tisztán megmosakodva, bot és pipa nélkül. Nem valami virágos kedvvel. Kerülte a bevonulok mulatozását. Egymagába ödöngött napokig. A depóban levő ruha is mind rövid és szűk volt az ő testére. Külön kellett neki mindent kiszabni. De mikor adjusztálva volt, szem nem hagyta tekintet nélkül. Igazi daliás volt. Eleinte évődtek vele, különösen mikor regelenként felrakta az imaszijakát, vagy szalonna helyett hagymát vágott a kenyéréhez. De midőn két szobatársát egyszerre hajította ki az ablakon, nyugta volt. Nagy becsülete volt a felebbvalói előtt is, mert rendes katona vált belőle. Fáradhatlan volt, pedig a kijáró kosztot nem ette, hanem száraz ételen élt. Sokat szenvedett emiatt és a szombati tilalom áthágásai is nagyon fájtak neki. De a tudós sakter szerint a császár szolgálata büntetlenséget biztosít. Csakhamar altisztté léptették, amihez hozzájárult az is, hogy a sorból tulságosan kimagaslott. Jó dolga volt, de amit félrerakhatott, öreg anyjának küldte, áradozó levelek kíséretében, melyek a szegény aszszonyt boldoggá tették. Házról-házra járt velük. Fűnek-fának dicsekedett velök s ott melengette szive alatt. Mózsi a volt gazdjának is irt, a beteg tehén után tudakozódva. De annak a falunak zsidaira, akikért szolgált, nagyon duzzogott, mert híret vette, hogy mostohané bannak az anyjával. De persze arra volt gondjuk, hogy csufondárosan Katona Mózsinak nevezzék el. Hát ezt szívesen viseli egész életén keresztül.

Telt az idő és Mózsi sorsával meg volt elégedve. Néha bántotta az a tudat, hogy eladta magát, de megvigasztalódott azon, hogy anyjának gondjait enyhítheti. Egyet-mást tanult és tapasztalt. Más szemmel nézte a világot, mint Bagaméron. Végezte a köteleességét. Közben írása csinosodott, egy-egy könyvet is elolvasott, néha a

trafikosné kis leánya felé is elszállt a gondolata: vajjon mi lett a kis csitriből. Egyszerre aztán minden felfordult. Kiűtött a háború. Ami eddig játékszamba ment előtte, komoly valósággá vált. A munka megsokasodott, a fegyelem megerősödött. Mozgósítási láz mindenfelé. Bátor szive csak akkor dobogott hangosabban, ha öreg anyjára gondolt. De ettől a lelki tehertől is megszabadult. Gyász árán. Séndli néni a háború első hírére holtan rogyott össze. Fia a temetésén sem lehetett. Elföldelték a szegények során, ahol csak Mózsai sóhajai keresik fel. Sokkal sűrűbben, mint ahogy a kemény őrmesterről sokan gondolnák. Aki Mózsit a háborúba való indulás idejében látta, nem gondolt volna arra, hogy egy évszázadok óta a fegyverforgatásból kirekesztett felekezet tagjával áll szemben. Annyi erő, félelmet nem ismert elhatározottság és a nagy kötelesség olyan tudata hatotta át minden mozdulatát, hogy még abban az időben is, mely még nem nagyon kedvezett az ide is betolakodó zsidónak, tisztelet és szeretet környezte a kicsiny zsidó hitközség eme pénzen állított pótkatonáját. Évszázados elnyomás nem ölte ki ebből a népből a hősi erényeket és a haza iránti kötelességeket. Lelkesedéssel követte a zászlót, mely alá felesküdt. Bátorságával, vérével és emberséggel pecsételte meg ezt az esküt, melynek szentsége hitéhez való ragaszkodásánál fogva még mélyebben hatott lelkére. Katonáskodás lett a mestersége, de hányt-vetett életében nem rendült meg erkölcsében. Nem durvult el, szive nem keményedett meg, zsidó volta óvta meg ettől. Karjában erő, kardja villogásában halál, de lelke mélyén lágy könnyörület. Tetteinek egész sorozata világít rá legjobban. Tőle tudom, de elsárgult levelei is igazolják, hogy mindjárt a háborúskodás elején 1854-ben Chiavenonál tűz ütött ki egy kaszárnnyában. Életének veszélyeztetésével százakat mentett ki a tűzhalálból. Emberfeletti mentőmunkája folytán fél napon öntudatlanul fekvő egy szinben. Magához térve a sebesülteket gondozta. Ekkor ismerkedett meg egy lengyel hitrokonával is, aki égő sebeinek fájdalma között csak otthona, csak családja után keseregött. Mózsai könnyes szemekkel beszélt, hogy barátja milyen jó katona volt, de azért igaz, nemes lélek. A halálos ágyán milyen édes, milyen szomorú dalokat énekelgetett. Az egyiket le is irta. Igaz, hogy nem magyar zsidó szája ize szerint való, de érdemes meghallgatni. El is énekelte nekem szomorú melódiával. Ide iktatom, hiszen Katona Mózsinak igaz gyönyörűsége telt benne:

*Ûn draussen is e finstere Nacht
E Regen ün e Wind,
Ech sitz in der Stüb ün klär ün tracht,
Wus thüt man Wab ün Kind!*

*Ech blos den Roiech vün der Lülke eraus,
De Wind, der chapt ehm zü,*

*Ûn fliecht mit ehm in de Welt eraus,
Oj flieh, mei Roiech, flieh!*

*De Roiech fliecht über Feld ün Wald,
Ûn fliecht gar ohne Eck
Ech wer doch nebech grau ün alt,
Man Leben laft eweg!*

*De Roiech wass, wie mir is;
Er hot gesehn man Greim,
Ûn hot genimmen mit e Grüss,
Zu dir, mein gilden Heim!*

*Wos nützt mir dos, wos e thüt mer bang,
Ech zeil doch itliche Schoh,
Es werd doch nicht mer dauern lang,
So bin ech nicht mer do.*

Lillien: Karaván-pihenő

Karavanenserei

Aztán beszélt a nagy csatákról, melyekben résztvett. Nem hivalkodott. Inkább a többi magyar zsidó tetteit dicsőítette, akikkel a sors véres pályáján összehozta. A Pécsre való Deutsch Rudolf őrmestertársáról, aki olyan csodás hőstetteket végzett, hogy kapitánnyá avanzsált. Aztán az eperjesi Weinmann Imréről, aki szintén őrmester és neki kenyeres pajtása. Ezt a Weinmannnt, aki utólag szintén százados lett, később hivatalos okmányok Zrinyi Miklóshoz hasonlítottak. A solferinói csata napján, mikor csapatjának összes tisztjei elestek, egy töredék élén orosz-lánbátorsággal magára vonta a tulnyomó ellenéret, hogy más részeket megmentsen. Utóbbinál harcolt ő maga is, amikor először sebesült meg. És beszélt még sok más zsidóról, akiket a hadtörténet megörökített. Nem az obsitosok fecsegése, hanem komoly, becsületes közlések. Megmutatta a napiparancsokat, melyekben ő és ők szerepeltek, az ezred történetét, mely tetteiket

Lilien

Arab
sejk

Lilien

Araber
Schejk

feljegyzí, a hadiérmekek, melyekkel kitüntették. Könyvre való anyag halmozódott össze ez egyszerű ember élettörténeteképpen. Legutoljára a Sarajevó városának közepében levő temető fehér kővei közötti harcban sebesült meg. Elmúlt dicsőségének bizonyosságait látva, olvasva, Mózsí legendás alakká nő. Tizenötször sebesült meg. Karja megbénult, míg végre megkapta az elbocsátó levelét. Megtörtén érkezett vissza hazájába. Ifjúsága eltűnt, a sok vergődésben kevés ereje megtört. Aggudalommal indult hazafelé. Hol is van az ő otthona? Először is ama kis falu felé tartott, ahonnan őt beállították. Oda érve, nem ment be a faluba, csak a temetőbe. Anyja sírját senki sem tudta megjelölni. Pedig úgy szeretett volna rá-

borulni és zokogni rajta. Ehelyett a legnagyobb elkeseredéssel bolyongott a temetőben. Majd azon gondolkozott, hogy az oly nagy ár miatt ne kérje-e számon a falu zsidóitól anyja iránti hűtlenségüket, kegyetlenségüket, iránta való hálátlanságukat. De tudta, hogy az obsitosnak kevés volt a becsülete a zsidók között is. Ma már nem így van. Aztán félt a maga haragjától, félt a bajtól és ama falu irányába tartott, ahol a kis Csitriék laktak. Férjhez ment, már özvegy és Debrecenben kofálgodik. Elment utána, felkereste. Ő nem irtózott tőle és feleségül vette. Aztán egy vasmegyei városkában telepedett le. Egy kis bolt megadta nekik a szerény megélés módját. Kiküijuló sebei ellenére magas kort ért el. Látott

Lilien

Jemeni

sok minden változatot. Jót is, rosszat is. Nagyon öreg volt. Emlékei enyhítették lelki fájdalmait. De az, amit mostanában tapasztalt, kétségbeejtette. Nemrégiben kaptam hírt felőle. Sokszor kívánta magának a halált. Ez a kívánata csakhamar teljesült. Nem párnák között halt meg. Elesett, áldozata lett hitének, melyért rajongott. Úgy történt, hogy egy napon a zsidó tanító felesége rohant be hozzá. Elvitték az urát többedmagával és nyomuk veszett. Hiába lótfut mindenfelé, semmi hír felőlük. A hatóságok sem mondanak semmit. Bejárta a börtönöket, a táborokat, feljelentéseket tett mindenfelé. Hiába minden. Tetejében az ura fizetését is beszüntették és négy gyermekével nyomorog. A nagy jajgatásra összeszaladtak a szomszédok. Mózsai bácsi halottalványan kelt ki a felelőtlen elemek ellen, akiket

ő rablóknak és gyilkosoknak nevezett és aztán összerogyott. Így fektették ágyába. De még az éjjel őt is elhurcolták. Senki sem tudja, hogy hová és hogy miért. Csak sejtik, hogy destruktív nyilatkozataért. Hősi életének, önfeláldozásának emlékei és jelvényei ott busulnak a régi almárium egy kis fiókjában. Néma panaszzukat senki sem érti meg. Bánatos özvegye, más szenvedő társnőivel együtt mindenfelé kutatnak szeretteik után. Se hirük, se hamvuk. Mint a nagy Mózesnek, az öreg Mózsinak sem ismeri senki a sirját. Pedig az öreg még életében megfaragtatta a sírkövét. Tán még ezt is elviszik: jó lesz hidlásnak. Olyan szép veres márványból való, fent egy lüzfát, alatta egy hüvelybe tett kardot véstek rá. Lejebb héber betűk között arany betűkkel van ki-
vésve: Katona Mózsai. Be Ikar.

Patai Edith. Versek

CSAK ALMOM SZÁRNYA

*Nekem oly keskeny, puha a kezem
Mit keresnék én munkás Keleten?
A kaszát, sarlót fogni nem tudom
Nem jártam soha forró homokon . . .*

*Nem daloltam még szabad ég alatt,
Legszebb dalom alszik szívem alatt.
Az új dalokat jaj, nem ismerem,
Hogy dalolhatnék dalos Keleten?*

*A fénylő Napba még nem néztem én
Nem borultam le mezők szent ölén.
A szemem álmodó, nehéz pillájú szem,
Mit keresnék napfényes Keleten?*

*Nekem oly fáradt, fehér a karom,
Bölcsőt ringatott fáradt Nyugaton . . .
Eremben lassan, lassan száll a vér
Keletre már csak álmom szárnya ér . . .*

NYUGATRÓL KELETRE

*Nyugatról Keletre, Keletről Nyugatra
Óriási kéz dobálja szívemet
A szív már fáradt és pihenne,
De jaj, pihenni nem lehet . . .*

*Ha Nyugat istene szívemmel játszik
S hangot fakaszt a lázas hangszeren,
Felhangzik sirva ős Kelet dala
S hiv, mint egy fájó örök szerelem.*

*Keletről Nyugatra, Nyugatról Keletre
Távol vizek partjait verdesem,
Hol köt ki szívem? Hol a Föld,
Melyre lehull boldog szerelmesen?*

NEKÜNK MÁR KÉSŐ!

*Látom a messzeségben lendülő karjuknak ivét
Aldott magvetők mozgása él sóvár szememnek tükrén
És ősi sarjuknak illatát hordozza a távoli szellő
Mennék, szállnék, röpnélnek, szívemből vágysugár
szökken*

*Remegő idegem távoli életek káprázatát érzi . . .
És int felém az ősi Földnek szentséges Reggele,
Kitárom karomat az új csodák fele . . .
De forró hevülésem fényén halk árnyék vetődik
keresztül*

*S valahonnan mélyről, messziről komor hang
szózata zendül:*

*Neked már késő, késő, — későn kelnek életre a vágyak
A Föld nem adhat munkát, — csak pihenő aluvó ágyat.*

*Nékünk már késő! — de nekik, kik jönnek utánunk
S zengő szívükben a láz az ifjú erő szülőtte,
Nekik, kik egyek velünk s kiknek ifjú testében
Zengő ritmusok sodrán dalolva ég a mi vérünk,
Nekik tán felragyog Napkelet sugárzó csillaga
S a mi vetésünk boldog termése ő bennük érik
S bennük int jóvendők mezőjén a szent Aratás!*

GERGELY SÁNDOR: EMBER LESZEK

Jóska még nem jött ki a patak partjára. Vártam, sokáig, a falu szélén, aztán egyedül indultam sáron, árkon, mezőn át a legelőre. Egész éjjel esett az eső, de reggelre kitisztult az idő, kéklgett az ég és a friss, bujó füveken megvidámódott játszópajtásom, szakállas kedves társam: a kecskénk. Vastag, sokszor megsodort madzag kötötte nyakát és a zsinég vége csuklómra erősítve . . . Álltam a didergető friss tavaszi levegőben, a nedves lutyok átáztatta cipőm, a vizet néztem, a patak tükrén báránnyelű mosolyogtak . . . báméskodtam és éber álmomból csak a mekegő kecske rángatózása szólított vissza a rétre.

Kis, szürkés szakállt viselt kecskénk. Vidám jószág volt. Most is, sáros pofával túrta a ritka füvet, kétlábra állt, az elülső kettővel a nyakamba akaszkodott és arcomhoz dörzsölte mocskos fejét. Már megszoktam játékát és ölelkezve látott sokszor a falu, az anyám szakállas pajtásommal. Álltunk így a patak partján, magamhoz szorítottam fejét.

— Ugy-e szeretsz? — és dühösen gondoltam Jóskára, aki ma nem jött el, aranyszőrű báránnyával, legeltetni.

A kecske mekegett, bolondos ugrándozással táncolt körül, a patakba gázolt, harciasan felém tolt a koponyáját . . . a nap ragyogott, enyhe szél szárította a füvet, a földet, rongyos cipőmet.

Ujra nekifeküdtem a báméskodásnak. A kecske nagy, kövér fücsomóra bukkant a patak szélén . . . a fűszálak halkán hajladoztak és fölöt-tük, mohón széttárt fogsorral, mint a mesebeli sárkány, állt a szakállas négylábú. Vidáman mekegett, hátsó lábaival földet rúgott felém . . . Evett és mekegett és én néztem: vidám nyeldek-lése szokatlan izgalomba ejtett. Sürgetni akartam, nógatni és új fücsomóra hajszolni . . . Csupa sár, mindenütt a bő, tavaszi esők nyoma és a rét, mező kopár rengetegén alig-alig zöldnyi folt.

A kecske néha rámnézett. Megelégedett, vidám szeme arcomra tévedt, aztán újra a föld felé hajolt. Lassan tovább vonult táplálkozó menete . . . Néha még felsírt bennem valami megnevezhetetlen rémület, hajtani, sürgetni akartam pajtásomat, de fuldokló öröms táplálkozása visszatartotta ütésre emelt kezem, csak álltam mögötte, tehetetlenül, az eget bámulva, a patakot . . . Hátranéztem. Jóska bandukolt ki a faluból. Egység. Meztláb.

— Aszongya édesanyám, má nyár van — állt meg előttem és meztelen talpát váltogatva emelgette, — neked nem mongya az anyád.

— Még hideg van — mondtam és nagyon szerettem anyámat a pillanatban, — nem, nekem nem mongya anya, hogy nyár van. Még nincs.

— Aszonta idesanyám, a zsidóknak máskor van nyár.

Igen, megértettem: Jóskánál akkor kezdődik a nyár, amikor anyja leszedi a lábáról a cipőt. A zsidóknál, nálunk ugyancsak...

— Neked jó — állt Jóska, — mer te zsidó vagy és későbben gyün a nyár — irígykedve bámult cipőre és vörösre fázott lábát térdére dörzsölte.

Sokáig néztük egymást. Én részvétellel, ő irígykedve. Aztán lassan, gondolkozva megszólalt:

— Neked jó. A Mari meghalt — nagy, kék szeme furcsa, hideg, könnytelen sírással nyílt rám, — meghalt a Mari.

Mari a bárány neve volt.

— Igaz? Meghalt? — csak sejtésekben értettem a szó fogalmát, — meghalt? És most mit csinál?

— Semmit. Megeszik — a kecskére bámult és nagy elszánással leült a földre. Ujját a szájába dugta és a kecskére bámult. Arcán végigcsorgott a könny, — idesapám vette a nagy kést, aztán belebökött a Mari nyakába. Kigyűtt a vére. Mari bögött — és Jóska sírt.

Én csak álltam és mosolyogtam. Belebökik a kést. Az fájhat! Igaz, én is megvágtam már a ke-

zemet. Vér is buggyant utána, de én azért nem „haltam” meg.

— Azér még nem köll bögni. Mer a Mari meghalt! Majd kigyün holnap a rétre. Több fü lesz már itt holnap.

— Ki gyün ide? — szepegett Jóska.

— Hát a Mari — mondtam vigasztalón és fensőbbesen.

— Hát . . . a Mari meghalt.

— Azért kigyühet. Én is beleböktem már az ujjamba, vér is gyűtt, én is bögtém, azér mégis csak itt vagyok.

— De a Marinak a nyakába böktek.

— Az mindegy.

— De a Mari elfeküdt. — Jóska újra sirni kezdett és végig, hanyattdőlt a földön, szétterpesztve kezét-lábát — így feküdt és így csinált — Jóska krárogni kezdett és folyatta szájából a nyálát.

Leültem melléje. A kecske már odébb vount, új füvekre bukkant, vidáman mekegett és nem törődött a mi gondolatainkkal. Jóska utóbb felült, maga alá huzva lábait, ráült, hideg dühvel kezdett beszélni:

— A zsidóknak jó. A zsidóknak később van nyár. A zsidóknál később hal meg a bárány, meg a kecske.

Lilien: A fekete család

Die schwarze Familie

A torkomba szaladt valami. Reszketni kezdtem.

— Talán . . . talán — és a kecskére mutatam — az is meg fog halni?

— Hát.

— Miért fog meghalni? — most már én szepgtem és lestem Jóska tapasztalt szavait — nem bök annak a nyakába senki.

— Maj böknek — és nevetett — böknek, ha ünnep lesz.

És sirni kezdett. Hosszú, elnyújtott sirással, a földön meztelen talpát váltogatva. Sirt. Én is rákezdtem a kiséretet. Sirattuk a Marit. Szép aranszöre volt és valaki, egy bajszos, nagy ember beledöfött, a nyakába egy kést és véres lett az aranyos szöre.

— Az övé is . . . te, az övé is véres lesz? — és rámutattam a kecskére.

— Az övé is — mondta Jóska és tovább sirt.

Ültünk a földön. Egymást öleltük és fáztunk. Utóbb Jóska kibújt ölelő karjaimból, fölállt, szétterpesztett lábakkal, gondolkozva bámult az égre, a falu felé és a kecskére bökött.

— Annak maj nem döfnek, idesapám azt mondta, nem döfnek a zsidók.

— Nem? — örültem — akkor ű nem hal meg.

— De, meghal, az ünnepre köll a vér a zsidóknak. Idesapám mondta: köll — lassan a kecske felé indultunk, mindketten cirogatni kezdtük. Láttuk szép kék szemét, apró szakállát, sima szürke szőrét és szomorúan néztük egymást. Utóbb elsirtuk magunkat — szegény . . .

A falu felől véres kötényben szörnyűséges alak jött. Nagy csizmáival hatalmasakat lépett és vastag tenyerével megragadta a kecske nyakán lógó zsinéget.

— Bácsi, ne ölje meg — visitottam — bácsi..

A legény röhögött és huzta maga után a kecskét. A szürke kis pajtás szomorúan mekegett, ugrádozva ellenkezett. De ment. Mi mellette loholtunk. A nagy csizmák hatalmasakat léptek. Kétoldalt fuldokolva tartottunk lépést.

— Bácsi ne ölje meg . . . bácsi, ne halassa meg . . . bácsi, a Mari olyan szép volt — a legény kinyitotta száját. Nagy fogai voltak. Ránktátotta őket. Mintha belénk akarna harapni. Visitottunk: — bácsi, bácsi, a Mariból vér jött ki.

Dermedve álltunk meg. A vágóhid felé vonszolta az ember a kecskét.

— Papa — édesapám az ajtóban állt — papa, ne engedje. Ölik a kecskét.

Szakállas emberek álltak körül. Mind nevettek és a hajamat simogatták. Már nem tudtam szólni, csak az emberek közt lestem a kecske után . . . Jóskát elzavarták és engem is elküldtek. Ketten álltunk és egymást néztük. Sokáig.

Aztán a vágóhid belsejéből vékony hang visitott. Utána fájdalmas, hosszú mekegés.

— Jóska, ölik — az ajtó felé szaladtam, szétörtem a bácsik örködő vonalát, benn álltunk a vágóhid közepén.

Ott feküdt a kecske. Szeme tárva, nyakán mély nyilas és dölt belőle a vér. És fölötte szakállas ember, nagy, széles késsel. A késen vér . . . Álltam, dermedten és a késes embert néztem. Kezem ökölbeszorult és vad, vonagló dühvel rohantam neki.

Lefogtak. A nagy, véreskötényű legény nevetett, az apám csöndre intett és a szakállas késes bácsi magyarázni kezdett:

— Ünnep lesz, fiam. Az ünnepre kell a kecske.

Ünnepre?! A Mari is az ünnepre kell?

— De a nyakából vér jön — sirtam — meghal ű, a Mari is meghalt, mer a nyakába döftek.

Mindenki nevetett. Olyanok voltak, mint az ördögök.

— Meg fogod enni — mondta a késes bácsi.

Álltuk ketten, a véres teremben. Valami megnevezhetetlen fájdalom kinzott. Jóska is fehér volt és a kecske véres nyakára meresztette szemét.

— Azt mondják, hogy mi . . . megesszük őket.

— Hát akkor kívül játszunk?

Kéz a kézben vonultunk kifelé. A szakállas bácsik fejünket simogatták és mi bujtunk előlük, gyűlöltük őket és kezünket a nyakunkra tettük . . . Ők nevettek. Lassan mentünk a falu felé.

— Te — és torkom tele volt sirással — mikor eszel a Mariból?

— Biztosan vasárnap. Akkor lesz a husvét.

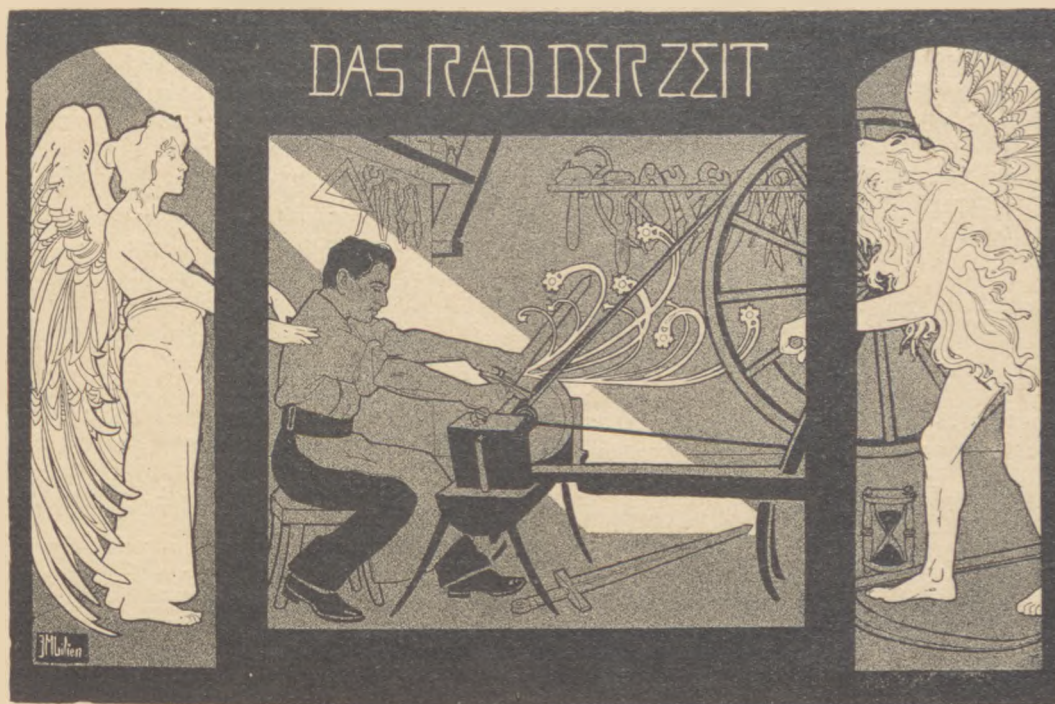
Szomoruak voltunk és szótlanok és amire hazaértünk, megállapodtunk, hogy Jóska megeszi a Marit és én a kecskét.. Megesszük a játszópajtásunkat.

Azóta nincs játékom.

Lillén: A damaszkszi kapu Jeruzsátemben

Das Damaskustor

Lilien: Az idő kereke

Das Rad der Zeit

KOMLÓS ALADÁR: FRANCIA ZSIDÓ KÖLTŐK

francia zsidó költészetben talán az a legnevezetesebb, hogy egyáltalán van. Nem arról van szó, hogy a francia irodalomnak vannak tehetséges zsidó művelői is. Ez természetes és szinte szóra sem érdemes dolog. De nevezet-

es és felemelő az, hogy vannak olyan francia zsidó írók is, akiknek költészetét tudatos zsidó érzés hatja át. Mert az első pillanatban nagyon meglepő lehet ez. Hiszen Franciaországban középeurópai mértékkel mérve, jóformán nincs is antiszemitizmus. A nagy gall nép nem szokta brutálisan figyelmeztetni a zsidót arra, hogy bélyeges. Az ő körében lehet asszimilálódni. De a gloire nemzetéhez, amely egy páratlanul ragyogó történelem és egy tündöklő kultúra kincseivel vonzza az idegen fajokat, érdemes is asszimilálódni. A Szajna partján nem aközött választ a zsidó, hogy egy szegény és barbár nép, vagy az évezredek múltú Izrael fiának vallja-e magát, mint ahogy ez Keleten történik, hanem aközött, hogy a francia nép, a modern emberiség e centrális népének büszke tagja, vagy pedig egy megvetett, üldözött nép fia legyen.

A francia zsidóság szellemben és erkölcsben legkiemelkedőbb, legtisztább fiai között sokan választják az utóbbi sorsot. Vajjon miért? Vajjon mit találnak a zsidó lélekben olyan értéket, amelynek alapján a franciának is fölébe helyezik azt? Valljuk be, ez az érték a zsidók kö-

zött sem lehet meg úton-útfélen. De köztük mégis gyakrabban lobog fel és izzóbb lánggal ég, mint a többi népeknél. A zsidó prófétaság ez: az Isten országa megteremtésének, az abszolút erkölcs, az abszolút jó földi megvalósításának hatalmas vágya. Hol van az a rideg zsidó kalmár, aki biztos lehetne fölöle, hogy háza födele alatt a bölcsőben nem egy holnapí prófétát ringat-e? A modern francia zsidó költészet mindhárom legkiválóbb képviselője többé-kevésbé egyszerűen ennek a zsidó prófétaságnak is képviselője.

Az egyik, a huszonhárom éves korában, 1912-ben elhunyt Henri Franck — alighanem a legnagyobb méretű tehetség a három között, — Istent keresi. Az abszolút értéket, amelynél meg lehetne állni. Mondhatnám: a fausti „schöner Augenblick”-et. Ősei vallásában nem hisz többé — s most egész életén át keresi azt a szilárd pontot, amelyen mégis megvethetné a lábát. Keresi a barátságban, a francia köztársaság eszméjében, a szerelemben, a művészetben: sehol sem találja meg. Ő is volt annyira jólnevelt polgár, hogy ismerte és átérezte a felsorolt értékek kellemes voltát. De ő nem érte be azzal, amivel a jólnevelt polgár beéri. Ő telhetetlen metafizikai szomjúságával Istent, Istent akarta meglelni benők, azt a pontot, amelynél már nincs tovább, a pillanatot, amelynek már szólni szabad: „verweile noch, du bist so schön!” A költők csinos csecsebecséket, futó és felelőtlen hangulatok mű-

vészi mását fabrikálták még akkoriban, az impresszionizmus korszakában, mikor Henri Franck megalkotta azt a nagyszabású filozófiai lírai költeményt, a „*La danse devant l'arche*”-ot (Tánc a frigyszekrény előtt), amelyben az ő lelki és szellemi fejlődését megírta. Az útja végén arra jött rá, hogy Isten nem kívül áll, de benne van — magában a keresésben, nincs benne a frigyládában, de benne van a frigyláda előtti táncban.

„*Ha üres a frigyláda,
hol a Törvényt meglelni vélted,
Nincs más valóság, csak a te táncod.*” —

írja.

Edmond Fleg (született 1874-ben) távolról sem oly mélyenjáró egyéniség, de — legalább külső méreteiben — ő is egy nagyszabású koncepció dolgozik. „*Écoute, Israël*” (Halld, Izrael) című munkájában kis lírai szimbolikus képek során meg akarja rajzolni a zsidóság történetét Ábrahámtól Wilsonig. Egy zsidó „*Légendes des siécles*” volna tehát ez, egyelőre két könyv áll készen belőle. Főleg a leleményesség bámulatos költeményeiben, amellyel Izrael történetének és mondakörének minden darabját szimbolikussá tudja emelni és a képzelet ereje, amellyel a multat és Keletet megjeleníti. Míg Franck szerint a zsidóság „egy Istent adott a világnak, azután meghalt,” Fleg hisz a zsidóság messiási hivatásában. Szellemesen mondja:

*Nem ledőlt templom az, melyért könnyetek hull,
Amelyért ti sirtok, fel sem épült még az.*

A mai francia zsidó költők feje *André Spire* (szül. 1868-ban). Verseiben nem hamvas és lázas művészi látomások kapnak meg elsősorban, hanem a mögöttük levő ember, az érett, tiszta és jó ember, aki megfürdött minden szenvedésben. Az öröm, amelyet költeményei olvastán érzünk, lényegében talán a felfedezés, a rejtett dolgok megismerésének öröme. Mert Spire versei lépten-nyomon a lelki élet ismeretlen rezdülleteire világítanak rá. A zsidó és a keresztény ember viszonya nagyon érdekli őt. Itt egy új bányát tár fel Spire, amelyben előtte még senki sem bányászott. Tisztán látja a zsidó és a francia lélek különbségeit. Sajátos, új zsidó témákat hoz fel ebből az általa feltört tárnából, képeket az aszsimiláció és a nemzeti öntudatra ébredés közt tántorgó nyugati zsidó vergődéseiről és talpraállásairól. Érzi ugyan a francia lélek értékeit és vonzását, de a maga prófétai lelkéért mégis többre tartja magát nála. Ijedten kérdi:

*Ó drága ország,
ki már elnyeltél annyi fajt,
el akarsz nyelni engem is?*

Nem, ő nem akar finommá szürkülni és fel-fohászcodik:

*Ó láz, ó szomorúság, ó hevülés, ó hóbort,
ti győzhetetlen szellemek,
kiknek felszenteltem én.
mi lennék én nélkületek?
Jöjjetek hát s védjétek meg
e boldog ország száraz eszessége ellen.*

Annál mélyebb a megvetése azok iránt a zsidók iránt, akik a maguk ősi, isteni lelkét kézszekek eladni a környező uralkodó nép felszínes modor-értékeiért. Melyik nyugati zsidónak nem tapint titkos elevenére Spire satirikus verse:

*Örülsz, ugye örülsz?
Az orrod csaknem egyenes, bizony Isten!
És aztán annyi kereszténynek görbe kicsit az orra!*

Valóban az ember azt hihetné néha ezeknek az ismerős problémájú verseknek az olvasásakor, hogy nem is egy szájna-, hanem egy dunaparti költő van előtte. Ha persze a Spire szempontjainak és követeléseinek nálunk szokatlan férfiasága, emelkedettsége és tisztasága nem ébresztene rá a valóságra.

André Spire: Örülsz, ugye örülsz?

*Izrael két ellentétes dologra
törekszik; olyan akar lenni,
mint a többiek s meg akarja
örizni egyéniségét. Renan.*

*Örülsz, ugye örülsz?
Az orrod csaknem egyenes, bizony isten!
És aztán annyi kereszténynek görbe kicsit az
[orra!*

*Örülsz, ugye örülsz?
A hajad alig göndör, bizony isten!
És aztán nem is minden kereszténynek egyenes
[a haja!*

*Örülsz, ugye örülsz?
Hisz szinte nem is hosszas a koponyád!
És aztán egyes keresztényeknek sem kerek a
[fejük!*

*Örülsz, ugye örülsz?
Az arcod szinte nem is moccan!
És aztán sok kereszténynek mozgékony az arca!*

*Örülsz, ugye örülsz?
A vállad, a kezed alig gesztikulál!
Eh, néha keresztények is beszélnek a kezükkel!*

*Örülsz, ugye örülsz?
A keresztények meghívják minden ünnepsé-
[gükre!
S már tudsz ott majdnem oly rosszul viselkedni,
[mint ők!*

*Utcai- és tenisz-ruhában, szmokingban, zsaketben
jöl el tudod raccsolni: „mily remek”, „gyönyörű”,
ugyanolyan elegánsan, mint köztük az utolsó.*

Örölsz, ugye örölsz?
Estélyük végén elvisznek oda,
ahol minden multságuk végződik!

Gyeplőt eleresztve
mulatoznak ők. Abba se hagyják,
de te — mit csinálsz te ott a zugban?

Mit csinálsz ott a zugban, elszontyolodva,
teli szánalommal, teli megvetéssel? [félszegen,
Zsidó, gyomor kéne ehez!

Mennyi simulékonyság, remegés,
próbálkozás — s ez lett a vége.

Fel a fejjel, tégy úgy, mint a többiek,
vagy kicsúfolnak az orrod miatt!

Üzd el hát derék ősi lelked,
mely ide is kísérteni jár!

FRANCIAORSZAGHOZ.

Ó drága ország,
ki már elnyeltél annyi fajt,
el akarsz nyelni engem is?
Nyelved formálja lelkemet.
Világos gondolatokra készítsz.
Mosolyt parancsolsz ajkaimra.
És ápolt nagy síkságaid,

megóvott, kimélt erdeid,
erdeid, hol nincs félelem,
dombjaid puha vonala,
lassú folyóid, szőlőid, városaid . . .
nagyon rabul ejtettek engem.
Szeretni fogom én is a szóharcokat,
a firlefáncot, a szalagokat,
az énekes-kávéházakat, a bretlit,
a diszleteket, a szalonokat?
Biztos lesz az én mozgásom is?
Módszeres leszek én is,
mint konyhakertjeid;
karcsú, sorvadó s kimerült,
mint sövényeid nyírott tölgyei?
A földhöz fogok simulni,
mint szelidített almafaid?
Színes versikéket fogok ujjaimon kimérni
csipkébe-burkolt, kedves hölgyeid számára?

Finom modor, engem is ugye elszürkíteniél!
Szeretnéd az én lelkem is megnyomorítani,
[hencegés!

Ó láz, ó szomorúság, ó hevülés, ó hóbort,
ti győzhetetlen szellemek, kiknek felszenteltet-
[tem én,
mi lennék én nélkületek? Jöjjetek hát s védje-
[tek meg
e boldog ország száraz eszéssége ellen.

Ford.: Komlós Aladár.

Lillen: Anyuka szobájában

In Mutters Zimmer

Lilien: Fialai pálmák

Junge Palmen

PATAI JÓZSEF: JERUZSÁLEMTŐL LUDDIG VONATON

— „A feltámadó Szentföld“ c. sajtó alatt levő művéből. —

Beszélgetés Sprinzákkal a munkáskérdésről. — Bethár előtt. — A Bar-Kochba felkelés emlékei. — Sámson és Delila völgyében. — Broze, aki Herzlt vitte szekereén. — Tokaji bortermelés Jeruzsálem mellett. — A makkabeusok otthona előtt.

Együtt utaztunk a Jeruzsálem—luddi vonalon. A vasuti kocsi tele volt turistákkal és „delegátusokkal“, akik az Ain-Charodi munkás-kongresszusra utaztak. Sprinzákat rég ismertem, hallottam szónokolni bécsi és bázeli kongresszusokon. A munkáavezér göggyével lépett mindig a pódiumra, alacsony, sovány alakja büszkén a magasba nyult s ha olykor a pátosz hevében a kis öklével a szöszékre csapott, bár nem volt titán, érezni lehetett, hogy sok ezer ököl erejét szorítja a markában. Pedig akkor még nem sok munkástársa volt Palesztinában, a kivándorlás szinte lehetetlennek látszott és akik kikerültek, a legkeményebb viszonyokkal küzdöttek odakünn. Most mindenesetre nagyobb tömeg áll Sprinzák háta mögött, de ő maga mintha lecsendesedett volna, harciassága valahogy mosolygó bölcseséggé szelidült. A sűrű hajfürtök mintha kissé gyérebben göndörödnének, a sima homlokra néhány redő ült, csak a tekintetének tisztasága és energiája maradt a régi.

A vonat az „Émek Refaim“-ból, az Óriások völgyéből kigyózik a „Wádi-l-Ward“, a Rózsák völgye felé. Folyton változik a táj és a széles ablakok egyre újabb meg újabb panorámát mutatnak. Sprinzák az Ain-Charodi gyűlés programjáról beszél:

— Ön csodálkozik, hogy itt a feltámadó Szentföldön is lehetnek osztályellentétek, vagy osztályharci lehetőségek. De az egész építés munkája nem volna reális, ha hiányoznék belőle ez a valóság. A próféták idejében is voltak ellentétes osztályérdekek s a zsidó renaissance részesei sem angyalok. Bármilyen ideális szándékkal jön ki az, aki egy kis tökélet hoz, vállalatot létesít, sze-

retné befektetését minél jobban gyümölcsöztetni, a munkás pedig, aki szintén telítve van az építés ideáljaival, szeretné mégis kissé az életét megkönnyíteni. Itt az érdekellentét! Biztos, hogy ilyen ideális munkásság nincs sehol, mint Palesztinában. Másutt a munkát mindenütt szükséges rossznak tekintik, amit a lehetőség határáig csökkenteni kell, itt meg, amint eleget hallhatta, a *munka szentségéről*“ beszélnek állandóan. Az ide kísérült cháluc nem érzi magát munkásnak, hanem országépítőnek és nem nagyon gondol osztályérdekeivel. De viszont a munkás idealizmusát nem lehet kiszolgáltatni a munkaadó reális érdekeinek és a cháluc lelkesedése nem válhat malterré, mellyel olcsóbban építi fel a vállalkozó házáat, gyárát. Szükség van tehát a legfegyelmesebb szervezkedésre, amely nivellálja a munkabéreket és morális erejével kényszeríti a munkaadót a munkás helyzetének fokozatos javítására. Hogy milyen a palesztinai munkások idealizmusa, arra a legszebb példát adták akkor, amikor néhány évvel ezelőtt a kormány a munkanélküliségre való hivatkozással vissza akarta vonni több ezer új bevándorló beutazási engedélyét, nehogy leszorítsák a munkabéreket és ekkor a palesztinai munkások egyhangúlag követelték az új chálucok bebocsátását és tiltakoztak az ilyen áron való védelem ellen. És tudja mit csináltak a mi munkásaink? Amikor amugyis csak félheti munkája volt mindenkinek, a három napot is kétfőre redukálták, hogy megoszthassák a munkalehetőséget ujonnan érkezett testvéreikkel. Gondoljon csak vissza ezzel szemben arra a történelmi tényre, hogy voltak a diaszporában zsidó hitközségek, amelyek kérvényekkel ostromolták a ható-

ságokat, hogy ne engedjék be városukba a más-
 unnan kiüldözött zsidókat, mert megnehezítenék
 a megélhetésüket, vagyis konkurrenciát csinálná-
 nak nekik. Ennyire alacsonyította le a zsidóság
 lelkét a gettó és így tisztítja meg és emeli föl Erec
 Jisraél levegője.

Az ellenőr jön be. Nekem szemembe ötlük
 héber felírású szalagja מפקח הרכבת „Mefa-
 kéach harakeveth“ (Vonatfelügyelő.) Csak most
 veszem észre, amikor a jegyemet átadom, hogy
 azon is héberül olvasható „Jeruzsálem“, (persze
 arabul és angolul is).

— Csak ennek a csodálkozásnak vége volna
 már — mondja Sprinzák mosolyogva. — Bár csak
 ott tartanánk már végre, hogy ne essenek ámu-
 latba, amikor héber felírásokat pillantanak meg.
 Ahogy senkinek se jut eszébe csodálkozni, ha
 Hollandiába jön és mindenütt holland felírások-
 kal találkozik.

— No de ez talán mégsem olyan természetes
 még itt — jegyeztem meg most én mosolyogva.

— Természetesnek kell lennie! — feleli
 Sprinzák határozottan. — Aminthogy meg kell
 szünnie annak a bántó csodálkozásnak is, amivel
 a turisták elhalmozzák a mi dolgozó kvucáinkat.
 Mi van azon bámulni való, hogy zsidó fiúk és
 leányok dolgoznak, szántanak, vetnek, aratnak?
 Hogy egyik-másiknak maturája, pár egyetemi
 semesztere vagy diplomája van? Talán külön-
 ből az aktacsinálás mint a malterkeverés?
 Nemesebb, egészségesebb vagy boldogítóbb fog-
 lalkozás kontókat másolni a bankban, mint szőlőt
 ültetni a Karmel hegyén? Annak, aki dolgozik,
 nem jár külön hódolat, viszont kizsákmányolni,
 kihasználni nem engedjük se Londonban, se Jeru-
 zsálemben. De ön adatokat szeretne
 tudni. Hát kérem.

— Az összes munkásokat — foly-
 tatja — egyesíti a „Hisztadruth hak-
 lalith sel haovdim haivrim baerec Jisz-
 rael“. Amint a címből világosan kitü-
 nik „a palesztinai zsidó munkások ál-
 talános szervezete“ ez. Tehát ide tar-
 toznak az összes frakciók, a legkülön-
 bözőbb árnyalatok. Mindegyik követ-
 heti a maga termelési rendszerét, poli-
 tikai meggyőződését és senki sem
 akarja a maga hitvallását másokra rá-
 oktrojálni. „Jobboldali“ és „baloldali“
 szociálisták szépen megférnek itt, ahol
 a tigris és a gödölye barátságát jöven-
 dölték. És mit képes teremteni egy
 szervezet pár esztendő alatt? Első al-
 kotása volt a „Miszrád l'avodoth ci-
 burijoth ubinjan“, „Közmunkák és
 építések hivatala“. Ujabbban a „Szólél-
 Boné“ (Uttörő-Építő) nevet vette fel.
 1921-ben indult meg a nagyobbarányú
 munkásbejárás. A mezőgazdaság
 nem tudta felszívni a tömegeket

és más munkák nem voltak. És ekkor a munkások
 újkeletű hivatala merész elszántsággal ajánlatot
 tett a kormánynak, hogy elvállalja akkordban a
 kormány és a katonság által tervezett új ország-
 utak és néhány vasutvonal építését. Őn már járt
 Nazareth és Afula, Haifa és Dzsida, Tiberiás és
 Cemach között. Ezeket a nagyszerű széles ország-
 utakat mind a mi chalucaink építették akkor.
 Olyanok, akik soha ilyen munkát nem végeztek.
 Képzelték, mennyire meg voltak lepve az arabok,
 sőt a zsidók is, amikor egyszerre ifjú zsidó mun-
 kások lepték el mindenfelé az országutakat és
 héber dalok mellett törték a köveket. Akkor még
 a csodálkozások virágkorszakát éltük! — jegyzi
 meg közben tréfásan. — Csakugyan nehéz, súlyos
 munka ez, különösen annak, aki a klimát sem
 szokta meg. De a chalucok legyőztek minden ne-
 hézséget. És úgy érezték, hogy nem is bémunkát
 végeznek, hanem maguknak törnek az utakat.
 Ez az a palesztinai munkás-ideáлизм. Egy-
 szerre csak vége szakadt az útépítésnek és akkor
 az egész dolgozó hadsereget új munkára kellett
 kivezényelni. Kezdődött a házépítkezés fellendü-
 lése, a mi embereink máról holnapra új kolóniá-
 kat, falvakat, városrészeket emeltek. Aztán jöttek
 a mocsárszárítási munkálatok az Emekben, az ut-
 cák betonozása Tel-Avivban, hidépítés a Jordá-
 non stb., stb. Mindenbe bele kellett fogni: egyik
 munkaágról a másikra kellett dobálni az erőket.
 S embereink nagyszerűen alkalmazkodtak, akkli-
 máldták itt is, ott is. És így sikerült az egész vo-
 nalon fölöslegessé tenni a drágító közvetítést. A
 „Bank Hapoalim“ (Munkások bankja), melynek a
 Cionista Szervezet a főrésztvényese, financirozza
 a vállalkozásokat, a „Hamásbir“ (Élelmező,

Lilien: Tevehajtsár

Kameltreiber

Lilien: A sivatag fia

Der Sohn der Wüste

Ellátó) gondoskodik a munkások minden szükségletének beszerzéséről, sőt legtöbbször a „Miszrád“ úgynevezett Hamásbir-pénzzel vagy utalvánnyal fizeti a munkásokat. Kitűnő valuta ez itt, mert mindent és mindenütt lehet rajta vásárolni. Szóval papircédulákból valóságos várakat épültek. A megtakarított pénzekből és elért nyeresésekből tartják aztán fenn a „Kupáth Chólim“ (Beteglek pénztára) betegsegélyező intézményeit és fedezik a kulturális szükségleteket, a „Vaadath hatarbut“ a „kultur-szakosztály“ költségvetését, a munkáskönyvtárakat (*Szifrijah*) stb.

— És nem élesedik-e ki erősen az ellentét arab és zsidó munkások között?

— Ellenkezőleg! Fokozatosan közelednek egymáshoz. Az effendik végtelenségig kihasználták az arabs munkást. Lehetetlen béreket adtak neki és kettő-háromnak a munkáját végeztették egygyel. Ha a zsidók által teremtett munkaalkalmakat természetesen zsidó munkások számára foglaljuk is le, ugyanakkor önkéntelenül javítjuk az arab munkás helyzetét az ő arab munkaadóinál, a mi példánkon okulva, nem engedi magát többé effendijeitől kizsákmányolni, munkaalkalmi is önkéntelenül szaporodnak és előbb-utóbb be fog következni az idő, hogy az arab munkás életmódja emelkedésével nem lesz többé a zsidó munkásnak konkurenciája, béreszorítója, hanem közösen fogják védeni érdekeiket, amint már most is számos esetben történik.

— *Bettér!* — hallik kívülről a kalauz harásny hangja. És rajtam reflexszerűen valami hideg borzadás fut át. Ez az a *Bettér*, amely már gyermekkorunkban mint a legfantasztikusabb szörnyűségek színhelye élt képzeletünkben. Ab hó kilencedikén, Jeruzsálem elpusztulásának

bőjtnapján, amikor a gyász-síralmak elsírt dél-előttje után sem szabad játszani, de még tanulni sem, mert az is öröm lehet, — a mi mesterünk felborította a chéderben a padokat és mi tanítványai valamennyien a padok deszkájának élére guggolva, ebben a fájdalmasan kényelmetlen helyzetben hallgattuk, amint a földön ülő öreg Raab bácsi siró hangon olvassa a Talmud Gittin traktátusából a pusztulás, a „Churbán“ történetét, közben fel-felzokogva és mi gyerekek mind együtt zokogtunk vele. „Kamca és Bar Kamca miatt pusztult el Jeruzsálem, egy kakas és egy tyúk miatt pusztult el Tur-Malka, egy sétakocsi rudja miatt pusztult el Bettár . . .“

És a „harugé Bettár“, Bettár megöltjeinek a sorsa volt a legfélelmetesebb. . . „Mert szokás volt Bettárban, hogy ha fiú született, cédrust ültettek, ha leány, fenyőfát és amikor megházasodtak, kivágták és abból készítették a mennyezetet. Egy napon arra vonult a Caesar lánya, eltörött a kocsija rudja, kivágtak egy cédrust, odavitték neki. A bettarbeliek reájuk támadtak. Jelentették a Caesarnak: „Fellázdadtak ellened a zsidók!“ S ellenük indult . . . Széthasította lobogó haragjában Izrael minden szaruját . . . Mondá Rabbi Zéra, ez a nyolcvanezer kürtös, mely bevonult Bettár városába, amikor elfoglalták és meggyilkoltak benne férfiakat, asszonyokat és csecsemőket, míg vérük megindult és beléfolyt a Nagy Tengerbe . . .“

És mi gyerekek láttuk ezeket a vérfolyamokat. . . „És a Misnában tanultuk: Hét eszten-deig termékenyítették a népek szőlőkertjeiket Izrael vérével és nem kellett trágyázniok. S a Gemórában borzalommal olvastuk a vitákat. Vespasianus császár négyszázszor tizezret ölt meg Bettár városában, némelyek azt mondják, négyezzerszer tizezret . . . Hogy élt a fantáziánkban az a háromszáz negyven véka tefilin, amit Bettár megöltjeinek fejéről összeszedtek és a kilenc köböl agyvelő, amit egyetlen egy sziklán találtak. Erről szól az Irás: „Bábel lánya, te meggyaláztott, üdv annak, aki visszafizeti néked, mit velünk cselekedtél, üdv annak, aki megragadja és odacsapja csecsemőidet a sziklához . . .“ Micsoda óriási méretekben láttuk ezt a sujtott várost. „Négyszáz zsinagóga volt Bettár városában és mindegyikben négyszáz iskolamester, mindegyik négyszáz tanítvánnyal. Mikor az ellenség bevonult, a gyermekeket is harcra szálltak ellenük hegyes pálcáikkal és mikor az ellenség győzött, begöngyölték őket könyvtékercseikbe és reájuk gyujtották . . .“

Kis arab falu fészkel itt fenn a hegy meredek lejtőjén. *Bettér*. Fölötte és körülötte mély barlangok és sziklabérczek között régi omladékok, „*Chirbet el Jahud*“, a „*Zsidók Romjai*“, hol a turisták ma is Bar-Kochba-érmeket szoktak találni. Itt állta *Bar-Kochba* és serege három és fél eszten-deig a római légiók kegyetlen ostromát és csak a samaritánusok árulásával foglalhatták el a vá-

rat. A Bettër forrásánál talált római felirat csak arról beszél, hogy itt táboroztak a légiók, de hallgat a Bar-Kochba-felkelés letörése után véghez vitt szömyü zsidómészárlásokról és arról is, hogy a lovágias ellenség évekig hagyta temetetlenül heverni Bettar hős védőinek holttesteit. Csak a zsidó legenda szötte a martirok fekete halotti takaróját a hősök emléke köré . . .

A vonat elindul az állomásról és kanyarogva folytatja útját a judeai hegyek hasadécai között. Sprinzák kissé ironikusan fordul hozzám:

— Ha turistákkal utazom, sohasem szoktam öket elmerengésükben megzavarni.

— De kérem, még nem mondott el mindent a palesztinai munkások szervezeteiről.

— Mindent? Azt hiszem, még semmit sem mondtam el! A munkásság lelke talán sehol sem olyan komplikált és differenciált, mint Paleszínában. És ez érthető is. A világ minden tájáról jönnek ide és magukkal hozzák a különböző országok legkülönbözőbb munkáscsoportjainak felfogásait, teóriáit, tapasztalatait. És nem úgy jönnek, mint Amerikába, ahol az egyetlen közös anyagi érdek olvasztókemencéjében leoldódik minden különbség. Ide eszményekkel jönnek. És mert ittkezésben, vajadásban van még minden, nagy tere nyílik a kísérletezéseknek, új gazdasági formák és rendszerek kipróbálásának, új elméletek kiépítésének. És mi sem áll távolabb a vezetőktől, mint a munkásság mechanizálása. Hadd élje ki magát mindegyik abban az életformában, amely az ő egyéniségének legjobban felel meg. Akarsz élni és dolgozni magadnak? Itt a „Mósáv óvdim“. Akarsz élni és dolgozni kis közösségben? Itt a „kvuca!“ Le akarsz mondani teljesen a magántulajdonról? Itt a „gdud“. Akartok tizenhuszan összeállni és akkordban munkát vállalni, hogy senki se legyen fölöttetek? Tessék. Akartok kis kooperatív iparműhelyt létesíteni a szociális termelés alapján? Lehet. Természetes, hogy ezek a keresések és kísérletezések még igen sok lemondásba, áldozatba, verejtékbe kerülnek. De miért kellene valami merev uniformisos dolognak kialakulnia itt, ahol ezer évekkel

ezelőtt ismerték a differenciáltság, a küzdés, a keresés, a magakutatás szépségét? A mai munkásszervezetek is különböző utakon járhatnak. A „Hisztaldruth hapoalim hachaklaum“ (Földmunkások szervezete) pl. a földmivelésben látja a természettől elszakadt zsidóság megújhdását, a normális népélet fundamentumát és ennek az ideálnak vetne alá mindent. De ennek kebelén belül is vannak különféle árnyalatok, az egyéni földmivesek hivei és a közös kvuca-gazdálkodás fanatikusai. És világnézeti és műveltségi különbségek. Más a Berlinből és Prágából, Buber és Blau-Weisz ideológiájával jött chaluc és más a lengyel- és oroszországi „poale Cijon“ és a „Bund“ pionérja. Hadd élje ki magát az is, aki

Litten: Asszonyok a nyugati falnál (Koszel Maaravi)

Frauen an der Klagemauer

nél a föld után való sóvárgás csak poézis és filozófia és az is, aki olyan szerelmese a földnek, hogy többre becsülné, ha Bialik vagy Csernicovskij néhány hétig szántana-vetne, mint a két nagy poéta egész életének halhatatlan költészetét . . . Őn volt Kfár Giladiban, ugye, ott maguk között akartak lenni a hősök, hagibórim . . .

— Tessék csak kinézni — szól a baloldali szomszédom kedvesen és kéretlenül — éppen szemben látszik most „Sámson barlangja“.

— Hol vagyunk? — kérdem.

— A Náchál Szórékban.

Lenézek a kiszáradt patak medrébe. Itt járt Sámson Delilával. És talán valóban ott abban a barlangban altatta el térdein Delila, hogy elárulja a filiszteusoknak. Bar-Kochba, Sámson hagibor, filiszteusok, rómaiak. Új és régi hősök. Minden állomás egy darab történelem. „Artuf“. Beth-Semes. Ide hozták vissza a sujtott filiszteusok az elhurcolt frigyládát. Asdódba, Dágon templomába vitték előbb, de reggelre ott találták a haltestű bálványt szétzúzódva a földre hullva az Ur frigyládája előtt. Az egész világon porba hullottak a bálványok, ahol a Judeából hozott frigyláda megjelent . . . Czorea és Estaol, hol „az Ur szelleme kezdé nyugtalanítani Sámson“, hogy harcra induljon a filiszteusok ellen, ma két kis arab falu itt, Czara és Eswa. De egy negyedóránnyira az állomástól, Artuf magaslatán, újra zsidó szántóvetők vetették meg a lábukat,

Lilien: Koldusok

Bettler

kik olykor bemennek Jeruzsálembe és a Theatron Cijonban hallgatják „Sámson és Delila“ operáját héberül és régi idők romantikájában látják azt a darab földet, melyen most verejtékkkel dolgoznak.

— Érdekes története van ennek az Artuf kolóniának — szövi tovább a diskurzust baloldali szomszédom, egy kolónista formájú öreg úr, mi alatt érdes kezével egy boros kulacsot bont föl. — Misszionáriusok alapították és idecsalogatták az Oroszországból és Romániából érkező bevándorlókat, akik persze mit sem sejtettek. A gyerekeikre pályáztak a misszionáriusok, akik ingyen iskolákat is állítottak föl. Ahogy a kolonisták tisztába jöttek a helyzettel, azonnal otthagytak mindent és kimenekültek a csapdából. Tíz-tizenkét év múlva aztán bolgár zsidók szerezték meg a földet. De tessék megkóstolni a boromat — kínál meg egyszerű paraszti közvetlenséggel.

— Előbb ismerjük egymást legalább.

— Én Broze vagyok, akiről Herzl megemlékezik naplójában. Második kötet, 227-ik oldal — teszi hozzá büszkén.

Megszoritom az öreg kolonista kezét. „Der wackere junge Mensch“ írja róla Herzl, de ennek már huszonhét éve, négy-öt évvel ezelőtt kezdte a végtelenül sivár és terméketlen Mocah megművelését és már látja kemény munkájának gyümölcsét, már kezd aratni. Éjjeleken át örködni kellett, hogy a sakálok meg ne dézsmálják a szőlőgerezdeket, pedig akkor meg sok volt a hiéna ezen a vidéken és ha egyszer véletlenül elalszik, az életével játszik. „Warn ward ein Boden heldenmütiger erobert?“

— Gyönyörű volt, meséli, amikor Jeruzsálemből magammal hoztam kocsimon Herzlt, Wolfsohnt és Bodenheimert. Már ekkor egész Jeruzsálem tudta, hogy délelőtt sátrában fogadta Herzlt a német császár. És messiási időkről susogtak mindenfelé. És én is úgy éreztem, mintha a messiást vinném szerény szekerenem. Az egész uton Jeruzsálemtől Mocáig nem beszélt Herzl semmit, elmélyedve ült és gyönyörködött a tájban. Egyszer mégis megszólalt Wolfsohnhoz fordulva: „Micsoda drágakövet lehetne ebből a Jeruzsálemből faragni! Szebbet mint Róma!“ És mikor kiérkeztünk szerény kis tanyámra, töviről-hegyire megnézett mindent. Minden apróság érdekelt. Estefelé kimentünk a dombra, az én telkemhez tartozott, Herzl egy fiatal ciprust ültetett, Wolfsohn meg egy kis datolyapalmát. Még most is fáj a szívem, hogy a háborúban elpusztították mind a kettőt. Milyen szépen nőtt és fejlődött Herzl ciprusa! . . . Miért telik öröme az emberi állatnak abban, hogy kitépje, amit más ültetett?

Megkóstolom Broze borát. De csakhamar előkerül a kolonista tarsolyából egy másik üveg is

— Ezt kóstolja meg! De nézze meg előbb a jelzését. Látja? טיפ טוקא טיפ Tudja mit jelent ez? „Tip Tokaj“. Valódi tokaji típus ez Palesztinába átültetve. Itt is fényesen beválik.

Lillen: Arab táncosnő

Ex libris E. M. Lilien

A hárfás

Der Harfenspieler

Sorban megkinálja a velünk utazó chálucokat is.

— De aztán dalolni! — teszi hozzá fiatalos jókedvvel.

Dalra nem kell itt soká nógatni az ifjúságot. Mindjárt rá is zendítenek arra a tréfás, évődő, párbeszédű héber népdalra, amely ezer értekezésnél jobban világít bele a „balbatis” kolonista és a nincstelen cháluc közötti viszonyba. A kvissen követ törő szegénylegény megállítja a tejeskannával arra haladó kolonista leányt:

- „Adj innom a tejedből,
Szomjas vagyok lelkem!”
- „Dehogyan adok tejedből,
Nem chálucnak fejttem!”
- „Tel-Avivban lakom én,
Van kis házam, kertem!”
- „Adok, drágám, adok én,
Hiszen neked fejttem!”

Sprinzákot valami bizalmas tanácskozássra hívják a másik kocsiába. Megüresedett helyét egy fiatalember foglalja el. Bemutatkozik. Egy jeruzsálemi leányiskola tanítója. És mindjárt kérdéssel fordul hozzám: Mi a véleményem Avigdor Hameiri-Feuerstein költészetéről? És szeretné tudni, mennyire gyökerezik az ő héber poézisa a korabeli magyar költészetben? De az esztétikai fejtegetéseket félbeszakítja az öreg Broze.

— Az ott „Kfar Urija”, ott meg „Chulda” — mutatja. — Nem nagy kolóniák, de mégis pontok, ahol zsidók vernek gyökeret. Arra balra van „Nész Cijona”, nem messze „Rechobot” és

„Ekron”. Pontok, pontok. De mennyit kell még dolgozni, hogy zsidó földeken át menjen a vasút Jeruzsálemtől Jaffáig és Jaffától Hajfáig! Látja amott a kopár mezőn azokat a sárból összetákolott sátrakat? Egy arab falu ez. És mellette milyen szépen virul Ekron olajfaligete. Pedig nem valami ősi gazdászok gazdálkodnak ott. Ismerek egy ekroni kolonistát, Deutsch Dávid a neve, rabbi volt évtizedekig valahol Magyarországon és a legrovidebb idő alatt a legjobb gazdák egyike lett. Csak akarni kell!

Eros berregés zúg be az ablakon. Fölnézünk. A levegőben repülőgépek raja kering. „Avirón! Avirón!” ujjong az ablakon mélyen kihajló kis fiucska, akit az apja kemény kézzel visszaránt

— Er Ramele! — kiáltja a kalauz.

— Látja, itt még alig lakik zsidó. Pedig szép és gazdag város. És ott jobbra azon a magaslaton vannak a chasmoneusok sorjai. Hatalmas oszlopaik valamikor ellátszottak messze a tengerre... Ott van Modait, a makkabeusok szülőhelye, erre jártak Matitjáhu és fiai és gyűjtötték a sereget Judea felszabadítására.

— Mindjárt Luddban leszünk — mondja a tanító. — És ott is alig lakik zsidó. Pedig szerepel a Bibliában, a Talmudban. „Chachmé Ludd” (Ludd bölcsei) és „Tagré Ludd” (Ludd kereskedői) nagy hírnevet szereztek a városnak már évezredek előtt. És martirjai is, Popus, Lulianus, akik nem akartak a bálvány előtt meghajolni, még a római vezér palotájának rejtekében sem... Bizony sok itt még a felszabadítani való Erec Jisraelben!

HOLDER JÓZSEF: JAKOB MESTEL A KÖLTŐ, A SZINÉSZ, AZ EMBER

ét vaskos kötet fekszik előttem. „Egy zsidó tiszt háborús jegyzetei” a műnek a címe és írója *Jakob Mestel*, a New-Yorkban élő, ismertnevű jiddis költő és színész.

Nálunk talán senkise hallotta még e nevet, de a jiddis irodalomban régen jócsengése van. Vagy húsz éve már, hogy Mestel dalol a jiddis olvasóközönségnek. Lírai verseket, poémákat, komoly, mély és fájdalmas melódiákat. És most, amint olvasom új művét: „Egy zsidó tiszt háborús jegyzeteit”, kikívánczozik belőlem, hogy bemutassam őt egy új olvasóközön-

Jakob Mestel

ségnek, melynek nem adatott, hogy élvezze gyönyörű muzsikáját Mestel eredeti hangszerén szép, zengzetes, varázserejű jiddis nyelven keresztül.

Mestel már fiatalkorában került a költészetnek könnyed és szójátékos fajtáját. Fellépése komoly volt, fájdalmas és súlyos, mint maga az élet, melyet átértzett és átéreztetett olvasójával is.

*„Édes anyám! ó, érzed-e
Hogy vonaglik gyermekszivem?
Ott egy angyal képet teremt
Komor-sötét felhő színben..”*

Ezen a hangon mutatkozott be a fiatal Mestel és ezt a komolyságot megőrizte mindvégig.

Szerelméből is, melybe be-belopódzik néha egy-egy fénysugár, kiérezzük az őszi kertek herbatag illatát. Ha „hallja kedvesének dalát, fel-

vidul a szíve és újra fiatal lesz, újra vigkedvű, újra gyerek”. De akkor is „csak sárga virágot szedeget neki, melyek szívében majdnem elhervadtak már”.

Aztán jött a halálszárnyak borzalmas suhogása és az amúgy is szenvedésekkel, kínzó vágyakkal megrakott költői lélek, mintha elvonult volna az álomvilágba. Kiönti szívéét egy gyönyörű nagy poémába „*Wita Cheizd*” az isteni dalnok szerelmében, aki beleszeretett a legszebb rabszolganőbe. Később a szimbólumok világában találkozunk Mestellel. „*Dimjonot*” c. könyvében teljesen átrepül a misztikum birodalmába. Kutatja az élet rejtelmét, szent fátyolba borítva szellemét, lovagol az érzelmek és mély gondolatok viharjában. De mindebben megtaláljuk a művészet tökéletes formáját, a képek ragyogó tisztaságát, a szavak hatalmas erejét, az igaz költészetet.

És még valami, ami talán a legmarkánsabb jellemvonása Mestel költészetének: az emberiség, az igaz kristályos jóság, a nemes szív, a résztvevő lélek, a minden embertársának sorsával törődő végtelen érzelmek. Ezek a ragyogó sugarak különösen végighömpölyögnek új könyvében, az „*Egy zsidó tiszt háborús jegyzetein*”.

Mestel katona volt. Tiszt volt és saját élményeit mondja el e kétkötetes könyvében. Nem szeretem a háborús könyveket. Részint elég volt belőlük, részint pedig — néhány kevés kivételével — nem voltak igaz írások. De szeretem Mestel könyvét, mert ilyen háborús könyv valóban kevés volt és mert ezek *igaz* írások. Nem két szerelmes szívnek a meséje ez, melyeket egy határsorompó választott el egymástól — hiszen törtétek ilyen szerencsétlenségek határsorompó és drótakadályok nélkül is, — hanem a világegyetemnek, az egyetemes emberiség szívének a végtelen tragédiája.

És érdekes, hogy ebben az örült haláltáncban, ebben a viharzó jajsüvítésben mintha megbékült volna Mestel viharzó fantáziája. Mintha lecsendesedett volna lelkének robajos vágyakozása. Elérkezett a nagy végtelen, kegyetlen világtörvényszerű szélvész és elnémította az emberi szívnek, a költői léleknek kesergő hangját, a most már csak halkán kesergő, egy bögő orkánban elvész hangszert.

De a külső vihar csak külsőleg győzött. Mély és feneketlen a költői szív is, lelkének labirintusában ezer rejtek van és ha a lángok lobbanása látszólag le is csillapult, a parázs tovább ég, mindörökké ég. Az „Egy zsidó tiszt háborús jegyzeteiben” az elfojtott lángok ki nem aludt parazsa szikrázik. Komoran, mélyen, lázasan, fájdalmasan.

A halál kaszált jobbra és balra, gyilkosan, kegyetlenül és a költő találkozott vele szemtől-szemben. Nem ijedt meg tőle. Szembeszállt vele. Mentett, amit menteni lehetett. Bátran nézte csi-

korgó fogait és ha egy-egy falatot ki tudott húzni közülük, boldog volt és a szemébe röhögött. Szerényen mondja el Mestel ezeket. Néha szinte úgy hatnak mint kis epizódok. Epizódok egy haláljátékból. És ezeknek az epizódoknak a mosolya alatt ott rejlik a végtelen tragédia. Ezen a mosolyon keresztül könnyezik a világháború fájdalomának óriási szeme. Tüzes könnyek, véres könnyek ezek. „Elloptam egy emberéletet a haláltól, de mit ér ez ezer, tízezer, százezer, millió étellel szemben, amelyet láttam recsegné csorba fogai között?” Mintha ezt kérdezné folyvást a költő maga magától. Bűnösnek érzi magát, mint részesét a borzalmas nagy bűnnek, amelyet az emberiség elkövetett. „Ez a mi kötelességünk azokkal szemben, kiket hagytunk lemészároltatni a vágóhídon.” Így sóhajt fel Mestel könyvének előszavában és ez a sóhaj végigkíséri a könyvnek minden fejezetét. Akár a harctéri élményeit mondja el, akár a front mögöttieket. Akár mint zsidó tiszt beszél hozzánk, akár mint egyszerű katonaeMBER.

Magyarországon is járt Mestel. Mint sebészt került ide és egy budapesti előkelő zsidó báró-család egyik tagja, lovag W. adott neki hajlékot. Véletlen történt, hogy Mestel odakerült a kis magánkórházba egynehány kollégájával együtt. De mindjárt megbarátkozott a házigazdákkal és nagy hálával emlékezik meg róluk. De a többiek között elfogulatlanul elmondja a következőket is:

Lovag W. részese a Manfréd von W. műciógyárának. Éppen ekkor érkezett meg a hadügyminisztériumból, ahol előterjesztett egy tervet egy új gránát gyártására vonatkozólag.

— Valami remek! — mondja a lovag az új gyilkolóeszközre és mutatja nekem hatásának fényképfelvételeit.

— És így viseljük mi az emberiségnek a gondját, — jegyzem meg én csak úgy mellékesen.

A lovag egy pillantást vet szőke hölgyére és kihívóan kérdi tőlem:

— Ezzel azt akarja mondani, hogy én hiszek a háborúnak a szükségességében.

— Ugyalátszik...

— Igen, a kezdetben meg voltam róla győződve, de most, azt hiszem, elég volt belőle...

— És mégis várta a háborút.

— Megengedem, igen, üzlet, de most...

— És mégis jön új gránáttervvel...

— Ezt muszáj tennem, különben megteszi a konkurrenssem...

És mégis úgy érzi Mestel, hogy ő éppen annyira bűnös, mint a lovag, aki csak azért gyártotta a puskaport, mert félt a konkurrenciától.

Ó, szegény költő! Szegény költői szív! Szegény zsidó tiszt, Jakob Mestel! Neked nincs konkurrensed. A költői szívnek nincs konkurrenciája és amit megírtál, nem azért tetted, hogy

más meg ne előzzön és könnyek, melyeket az „Egy zsidó tiszt háborús jegyzetei”-ben mosolyogva elsírtál, lemosták rólad bűnödöt, mely másoké és magadénak vallasz.

„Megtetted a kötelességed azokkal szemben, kiket „hagytak” lemészároltatni a vágóhídon” és a legzengőbb melódiáidban eldalolt tények megszentelik az „ideje előtt elhullott vért”...

*

Jakob Mestel szül. 1884-ben Zlocowban (Galiciában). Diák volt Lembergben. Ott később mint tanító, városi iskolában. 1907—1908-ban mint önkéntes Wienben szolgált. 1909-ben a wieni jiddis színpadhoz került. A színházzal együtt beutazta Ausztriát, Magyarországot, Németországot, Romániát. 1914-ben hadapród, később főhadnagy lett. Végigharcolta az egész világháborút. 1903-ban kezdett írni lemergi és krakkói újságokban. Később amerikai lapok munkatársa lett. Első verseskötete „Álmodozó órákban” 1909. Egy kötet „Szerelmi dal” 1911. „Wita Chaizd”, poema 1913. „Dimjonot” 1921. és „Egy zsidó tiszt háborús jegyzetei” 1925. 1920 óta Amerikában él mint színész és rendező a Jiddisches Kunsttheater-ban. Több amerikai irodalmi folyóirat és napilap munkatársa.

Kisteleki Ede: Szombat

*Kiterjeszkedve nyugszik lenn a naphő,
Nyárvég utolsó szombatján, s vele
Mint vőlegénnyel mátká, mint parancs jó
A hét szünetjének nagy ünnepe.*

*Csodásan szépen, mintha hófehérben
Koszorusan követne lényt, derűt,
Az ájtatat fuvalmát egyre érzem,
Az illatot, mely földre lefeküdt.*

*Teremtés hajnala a bibliából
Űde szellőkkel újra játszadoz,
Nevezhetlen csodás a kezdet, távol,
Melyet az édenkertből visszahoz.*

*A csend, a jóság, szépség frigyre lépett,
Szétáradó hűvösség balzsama
A szíveken, hol minden már kiégett,
Ez az örök megújulás maga.*

*Ha szólni tudna lelkem orgonája
Legfőbb összhang fokán, már hangtalan,
Most átteremténem egy melódiába
E tájt, e földet és együtt magam.*

*S jönnének a szeráfok és cherubok,
Kiknek lantom testvérül adatott,
E dalt, mit angyalok fülébe súgok
Énekelni, dicsérni szombatot...*

CSERMELY GYULA: GYERTYÁK AZ ABLAKBAN

karácsony szombatján volt, ünnepre készült a munkától elernyedtt világ. A sárga ködökbe burkolt erőtlen téli nap már a Sólyom havas orma mögé hanyatlott és kelet felől lassan, fehéren, átlátszó párákat lehelve jött az alkonyat s vele az ünnep is. A fűrészgár kürtöje utolsót pöfékelt; fojtó, fekete füstje már nem gomolygott bele oly szembántó sötétséggel a fehér téli világba; a rakodó udvarból már az utolsó munkás is elment s mély csend borult a fűrészgár kiterjedt telepére. A gépház hallgatott, az osztályozó csarnok kapuja sötétben ásított bele a szürkés télhomályba, a bezárt istállókból sem hallatszott ki nyerítés, lódobogás; mindenütt csend volt, csak egy kutya feleselt dühösen valami messze üvöltő farkassal.

Szalontai Vince, a falunyi gyártelep vezető-mérnöke bezárta az irodát és kiment a ház elé; nézte az eget és kigyult csillagait, nézte a felhőket és követve járásukat; figyelt az erdő s az esti szél szavára és átengedte magát annak a békítő

hatásnak, melyet az örök természet az ember lelkére gyakorol.

Igy állt a ház előtt, csendesesen, tünődve. Levette kalapját s percekig úgy maradt, majd ismét feltette s egyet-kettőt lépett. S közben arra gondolt, hogy mégsem volt szép a főnöke részéről, hogy nem hívta meg estére a családja körébe. Holott jól esett volna az ő legényember-szívének, ha része lett volna az ünnepi melegben, a nagy gonddal diszített karácsonyfa fényében. Meg is gyujtották már odabent a fenyőfa gyertyáit, tele melegséggel és vígsággal a főnök úr lakása . . . s ő itt kint áll a ház előtt, egyedül és fájlódva.

Szemben a házzal zsidó munkás lakott. Viskója ablakán persze nem volt függöny s így mindent láthatott, ami ott bent történt. Az ablak párkányán sor kis gyertya égett, az asszony hordón ült és buzgón paszulyt szemelt, egy hatéves kis fiú pörgettyűvel játszott, az ember meg, a Frójim — ingujjra vetkezve, de kalap a fején — fel és alá járva, hangosan énekelt.

— Mi lelte Frójimot, hogy ma kivilágít? — kérdezte magában. — Ah tudom már, tudom —

Lilien: Bucharai zsidó

Jude aus Buchara

vélte Szalontai. — Neki is ünnepe van, Chanuka vagy hogy hívják . . . a kantinos is mondta, hogy gyertyát kell gyújtani.

És ezekre gondolván valami komorság lepte meg; valami emlékek árnyéka borult rá az arcára, tette nehezzé a szívét. Valamikor régen, más vidéken az országnak, de ugynolyan egyszerű, puritán kis szobában egy szakállas ember szakasztott így fel s alá járt, szakasztott így énekelt s mellette egy kis fiú éppen így játszott, pörgettyűt forgatva. Az az ember az ő atyja s az a kis fiú ő maga volt.

S most, harminc évvel később, ő itt áll a sötétben s mellőzésnek érzi, hogy főnöke nem hívta meg, jogfosztásnak véli, hogy a családi melegből nem juttatott neki is, karácsonyfa fényéből nem részesítette őt is.

Ha most bemenne Frójimhoz! — gondolta magában. — Családi melegben ott is lenne része s a hét kis gyertya fényéből neki is jutna sugárnyi!

Szalontai úgy tett, mint aki elutasít magától valami nem tetsző szándékot. Amióta itt van, gondosan titkolta, hogy ő zsidó hitű; a husvétot sem tartotta s a nagy ünnepeken is dolgozott . . . Most egyszerre tépje szét az inkognitója fátyo-

lát? Hová lesz akkor a nagyobb tekintély, amiben része volt?

Ahogy ott állt az utcán, le nem véve szemét a szegény kicsi gyertyákról, főnöke kis fia, a hétéves Jancsi, jött ki a ház elé, darab kalács a kezében. A bethlehemeseket leste, mikor jönnek már kántálni?

Ekkor meglátta a mérnököt és meglátta ott szemben a Frójim zsidó gyertyáit.

— Ugy-e, mérnök bácsi — szólalt meg bosszusan s az ablakra mutatott — azok ott zsidógyertyák, amik ottan égnek?

És Szalontai Vince, anélkül hogy feltűnt volna neki, honnan tudja ez a hétéves kis fiú a különbséget zsidó gyertya és keresztény gyertya között és ahelyett, hogy szeliden kioktatta volna, hogy ma a zsidónak is ünnepe van, amit tiszteletben kell tartani, röviden és meggondolatlanul azt felelte:

— Igen. Zsidó gyertyák azok.

— Akkor megyek és eloltom — mondta Jancsika hangosan.

— És nem félsz a zsidótól, hogy megver, ha eloltod?

Odabent valaki kirántotta az ablakot s egy erélyes hang kiszólt:

Lilien: Pipázó arab

Nargilehrauchender Araber

Lillen: A rabbi és gyermeke

Der Rabbi und sein Kind

— Jössz be mindjárt, Jancsi?! Még megfázol kint a hidegben.

Jancsi adós maradt a válasszal, hogy fél-e a zsidótól, nem fél-e. Ha ideje lett volna, alkalmasint azt mondta volna, hogy dehogy is fél . . . Így hamarosan megfordult és visszasietett a házba, magára hagyván a mérnököt.

És Szalontai mérnök most undort érzett saját maga iránt. Rövid volt a párbeszéd, amit Jancsival folytatott, mégis elég hosszú volt ahhoz, hogy megundorodjék saját magától. Ime, idáig juttatta az, hogy titkolta a vallását.

Hogy kinyitották az ablakot, a karácsonyfa gyertyái magasan lobogtak, de Frójiméknál odabent is kimchetett valaki az ajtón, mert az ablakpárkányon a kis lángok ide-oda mozogtak.

Szalontai feleszmélt. Ugy tűnt fel előtte, mintha az ablakpárkány lángocskái ezzel a rosszmozgással azt akarták volna mondani, hogy ők nem hagyják a jussukat. Ők fölveszik a harcot a szomszéd gyertyák ellen, mert ahhoz, hogy

ők itt égnek, nekik joguk van! És úgy képzelte, mintha vitába ereszkedtek volna az ablakpárkány gyertyái a karácsonyfáéival.

— Miért veszed a szivedre? Nem hibáztál, Vince — szólt büszkén a fenyő.

— De igenis hibáztál — volt tulnan a válasz. — Gondolj csak apádra, ő mást felelt volna, ha őt kérdezi a Jancsi.

— Az régen volt, az őskorban — gunyolódott a fenyő. — Most más időket élünk.

— Tulzás ez és önzés, — hangzott a felelet. — és gyávaság is, mi mondjuk.

— Az észszerűség, okosság még korántsem gyávaság.

— Jól van, mi nem bánjuk, maradjunk az önzésnél. De az önzés még ily módon is megrovást érdemel.

Igy perlekedtek, vitakoztak a harcias kis gyertyák; beszédes sercegésük pillanatra sem hallgatott el.

Mikor a hét lobogó lángveiv az ablak párkányán azt mondta, hogy az özítés még ily módon is megrovást érdemel, a ragyogó fenyőfa sem maradt adós a válasszal. De Szalontai Vince már nem figyelt arra, mit vág vissza a fenyő és arra sem ügyelt, hogy az ablak felől mi lesz a meggyőző érvelés és válasz.

Ő már legyőzöttnek érezte magát. Legyőzöttnek akkor, mikor azt mondták a kis gyertyák, hogy gondolj csak az apádra. Ő mást felelt volna, ha őt kérdezi a Jancsi.

Még a sötétben is érezte, hogy piros lehet az arca a szégyentől. Már most mit csináljon, hogy elrejtse szégyenét vagy jóvá tegye hibáját?

Pillanatig-kettőig még tünődött kint a hidegben, azután erélyesen megindult, egyenesen a ház felé, melyben Frójim lakott.

— Szerencsés jó estét — mondta tisztelettel a Frójim. — Tessék parancsolni, mérnök úr. Valami üzleti megrendelés jött?

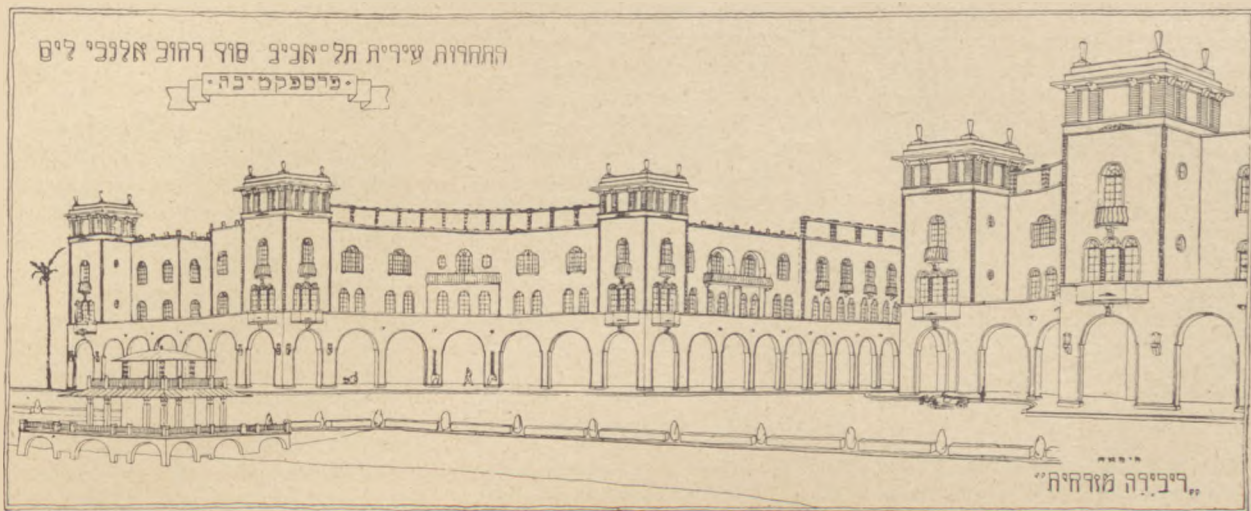
— Dehogy is jött barátom. Csak megfáztam kint a hidegben és bejöttem, egy kis melegért.

— Tartom szerencsémnek, mérnök úr, hogy melegedni éppen én hozzám jött. Nagyon szívesen látom, akkármeddig is . . . De karácsonykor éppen énhozzám?

— Azért jöttem magához, mert ma Chanuka van, barátom.

— Hát a mérnök úr zsidó?! — gondolta Frójim meleg örömmel és egyszerre érezte, hogy eltűnt a nagy távolság. A távolság, melyet maga és a mérnök között képzelt. S mert testvérének vette — hiszen „Kol jisroel áchim” — nemcsak közvetlen lett egyszerre, de naivul konfidens is. Természete ez már sok egyszerű zsidónak.

— Hát mérnök úr zsidó?! — mondta hangosan és nagy örömmel. — Akkor „bóru chábó” mérnök úr. Édesatyja is alkalmasint így köszöntötte vendégét . . . Tessék helyet foglalni mérnök úr, érezze jól magát itt minálunk.

A Tel-Avivi „Allenby” tengerparti kiképzésének terve. Bodánszky Ferenc és Varsa Lajos műve.

LEVÉL TEL-AVIVBÓL

Forró zsidó érzéstől vezetettve három igen tehetséges pesti művész kelt ultra őseink szent földjére, hogy tudásukat a nemzeti otthon felépítésének szolgálatába állítsák.

Elsőnek közülök érkezett Tel-Avivba nem egészen egy esztendő előtt Varsa Lajos László okl. építész-mérnök, aki talán a legszerencsésebb pillanatban szállt partra a Szentföldön. Alig néhány napi tel-avivi tartózkodás után a világhírű jeruzsálemi *Bezalel iparművészeti iskola és muzeum építendő palotájának tervezésére kapott megbízást.*

Számos kisebb-nagyobb villa és bérház tervezése után — melyek úgyszólván elsőként képviselték a nyugateurópai építőművészeti törekvéseket — azon kiváló megismerésben részesült, hogy meghívót kapott a rohamosan fejlődő város építkezésének irányítására. Ezen fontos pozícióját olyan kiválóan töltötte be, hogy áldásos működése — főleg az esztétika terén — csakhamar az egész városra rányomta bélyegét.

Emellett a monumentális építkezések egész sora bizonyítja nem mindennapi tehetségének alkotó erejét. A tiberiási százsobás *Thermal Hotel* a *bene-heraki orthodox zsinagóga* és a pályadíjnyertes *Beth Cholim* (kórház) tervei kiemelkedő alkotásai működésének. Mint városi építész ő tervezete *lord Balfour*

látogatása alkalmával a monumentális diadalkaput.

Három hónap mulva érkezett Tel-Avivba Bodánszky Ferenc okl. építész, a fiatal pesti építészgárda sokoldalú tagja aki egyformán jártas a belső berendező iparművészettől a vasbeton konstrukcióig, az építőművészet és konstruáló mérnöki tudomány minden ágában. Ugyancsak számos villával és bérházzal segítette Tel-Aviv képét széppé és modernné formálni. Többek közt mint konstruktőr Palesztina legnagyobb és legmodernebb, építés alatt álló szállodájának hatalmas és karcsú vasbeton szerkezetét tervezte. *Tervezője az első palesztinai rádió leadóállomásnak*, amelyet a Jeruzsálem mellett fekvő kolónia szép házai között *Tal-Pioth*-ban fognak felépíteni. A Tel-Aviv melletti *Herzliah* kolóniának (az American Zionist Commonwealth részéről történő telepítése — 300 ház) is ő készítette a terveket. Megannyi bájos alkotása az új otthon alkotó művészetnek. A *Bajit-Vegan* tervpályázatán — melyet az 500 házra kontemplált új városrész részére irtak ki — első és harmadik díjat nyert. Érdekes és jellemző, hogy ugyanezen pályázat 2-ik díját is pesti építész, a nagynevű *Löffler Béla* nyerte el. A most folyó tel-avivi építkezéseknek is (ez pedig nem csekélység) közel egyharmada készül az ő tervei szerint, köztük a jaffai új sörgyár és a tel-avivi selemgyár átalakítása.

Utolsónak — last, but not least — érkezett

Illusztrált grafikonok. Irsay István műve.

Bodánszky Ferenc okl. építész

Varsa Lajos okl. építész

Irsay István iparművész és okl. hegedű-tanár

Tel-Avivba Irsai István alias ירשאי iparművész, akit Budapesten távozása után fedeztek fel. A „Magyar Iparművészet” két egymásutáni száma közölte karakterisztikus ex-libriseit és csodálatos finomságú elefántesont reliefjeit „... — a kisplasztika gourmand-jainak örömeire . . — Megérkezésének másodnapján hóna alá vette rajzait és azonnal megbízást kapott a városháza statisztikai anyagának illusztrált diagramokká való földolgozására, amelyek azután a bécsi kongresszus kiállításán és az itteni közelkeleti kiállításon — ahol egy ugyancsak az ő tervei szerint épült Városháza Pavillonban voltak kiállítva — keltettek feltűnést. A kiállított diagramok lord Plumer tetszését annyira megnyerték, hogy Tel-Aviv városának vezetősége az új kormányzónak első tel-avivi látogatásának emlékére a diagramok kicsinyített másaiból összeállított albumot nyújtott át. A Keren-Kajemeth ugyancsak az ő illusztrált diagramaival szerepelt a közelkeleti kiállításon. Legnagyobb sikerei finom egyszerű-

ségükkel feltűnő plakátjaihoz fűződnek, melyek nevét egyik napról a másikra ismertté tették.

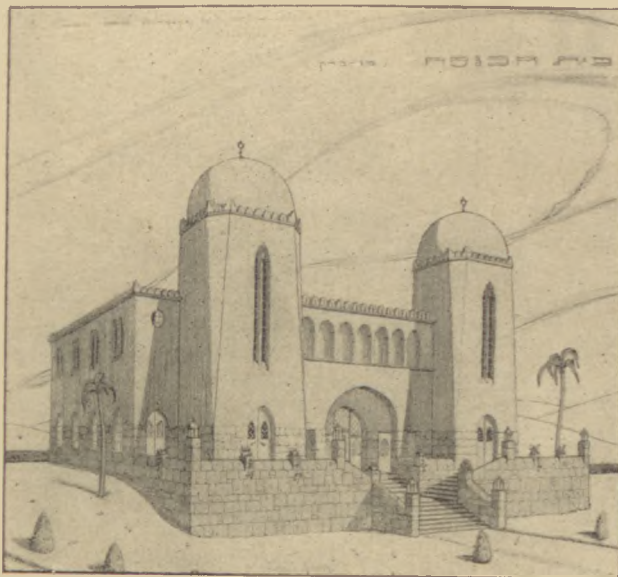
Bodánszkyvai együtt most fejezték be Tel-Aviv legnagyobb cukrászda-kávéházának interieur-terveit és az ő érdemük lesz hogy a modern iparművészeti törekvések a Szentföldön is szóhoz jutnak.

Irsai nem elégedett meg az iparművészet számos ágában elért sikereivel. Mint Kemény Rezső növénydeke, tanári oklevelet nyert a pesti Zeneakadémián, ő ezt sem felejtette el, az ősi zsidó zene benne él. A tel-avivi népház (beth-am) szabadtéri színpadán rendezett koncerten 6000 ember ünnepelte Gabriel Grad hat zsidó koncertdarabjának előadása után.

Rövid pár hónap alatt nem lebecsülendő ez a három új érték érvényesülése és egyik se saját magára, hanem a másik kettőre büszke.

Tel-Aviv,
1926 január.

Popper Siegfried,
okl. vegyész-mérnök.

Bene-Berak zsinagógájának terve. Varsa Lajos műve

Bodánszky Ferenc építész Tel-Aviv-i „Ház és kert” tervpályázatának első díjjal kitüntetett pályaműve

ASSZONYOK

Most, hogy a *Múlt és Jövő* új rovatot nyit, melynek célja a zsidó nők szociális munkájának figyelemmel kísérése és érdekes zsidó női karakterek, érdekes zsidó nő-egyénségek megszólaltatása, engedje meg az olvasó, hogy egy csendes visszavonultságban élő, őszhajú asszonyt mutassak be neki, *Deák Ferenc unokahugát, a legelőkelőbb arisztokrata familiákkal rokonságban lévő draskóczi és tarnóczi Miletz Rózát, dr. Strausz Adolfnak, a nagyhirű egyetemi professzornak feleségét.* Az Angol kisasszonyok zárdájából, nagy utat tett meg *Strausz Adolfné*, aki dzsentrí nemes kisasszonyból lett zsidó asszonnyá — és tegyük mindjárt hozzá, minden dicséretet megérdemlő, vallásos zsidó asszonnyá. Ma, amikor sajnós, a született zsidó asszonyok nagyrésze oly fájdalmas módon igyekszik szabadulni a tradíciók által ráért kötelezettségektől, amikor napról-napra kevesebben lesznek azok a zsidó feleségek és anyák, akik önmagukban és családjukban híven ápolják az ősi szellemet és ősi szokásokat, bizonyára érdekes meghallgatni egy keresztény származású zsidó nőnek véleményét a zsidó nőről és kötelességéről általában, annál is inkább, mert ez a keresztény nő olyan körökből származik, ahol a zsidók elleni előítéletet ma se és hajdanta se vették pénzért s amely körök szokásait elzsidótlanodott zsidó nők és férfiak oly eredménytelenül és mégis oly sóvárogva szeretik majmolni.

Mikor meghallja, hogy interjút kérek tőle, szérenyen tiltakozik *Strausz Adolfné*:

— Nem tudok én semmi érdekeset mondani, én csak egy egyszerű zsidó asszony vagyok . . . Talán arról beszéljek, hogy gyujtom meg péntek este a gyertyákat? Hiszen azt minden zsidó asszony tudja!

Mosolyogva jegyzem meg, hogy a péntek esti gyertyagyujtást talán tényleg minden zsidó asszony tudja, de csak nagyon kevés gyakorolja.

— Bizony, ez nagyon furcsa! — feleli élénken *Strauszné*. — Mert a péntek esti gyertyagyujtás nagyon szép szertartás, van benne valami igazi nyugalom és ünnepélyesség. Nekem a gyertyagyujtás és a kiddus a legkedvesebb ünnepem. Igazi, meghitt, családi ünnep, melynek feledhetetlen hangulata van a maga egyszerűségében. Nagyon-nagyon sajnálatosnak tartom, ha a zsidó anyák elhanyagolják. Már csak a gyermekek kedvéért sem szabadna ezt tenni. Magam részéről mondhatom, nem tudnék lemondani róla . . .

— Épp oly kevéssé, ahogy én nem tudnék lemondani a szombati soletről — szól közbe nevetve *Strausz professzor*, aki jelen van a beszélgetésnél.

— Engedjen meg Méltóságod egy csodálkozó kérdést — mondom én — Ön, aki annyira ellenkező miliőben nevelkedett fel, hogy tudott így asszimilálódni a zsidó szokásokhoz?

— *Nevet Strauszné* — én már olyan régen vagyok zsidó! Szinte alig emlékszem, hogy mi voltam azelőtt. Hiszen gyereklány voltam még, mikor megismerkedtem a férjemmel, aki első tanítómesterem volt a zsidóságban. Tőle tanultam héberül. Kezdetben persze csak ó-hébert, hogy imádkozni tudjak, de azóta új-hébert is tanultam, amelynek olyan gyönyörű modern irodalma van. Mondom, férjem volt az első tanítóm, a második pedig boldogult anyósom. Tőle tanultam főzni. És hogy milyen kóser konyhát vittem, arra elég bizonyíték az, hogy anyósom is, *Menachem sógorom is, aki nagy tamudtudós (mőréne mőráv! teszi*

Dr. Strausz Adolf egyetemi tanár és felesége

utána büszkén) ettek az asztalomnál. Azelőtt különben, míg fiatalabb, egészségesebb voltam s a gyerekeim is éltek, sokan jártak hozzánk. Különösen pészachkor; gyönyörű nagy széderestéink voltak. Férjem meghívta az Operaház zsidó tagjait, akik széder után késő éjszakáig énekelték a szebbnél-szebb áriákat. Nagyon szép, nagyon boldog idők voltak azok, sajnós, hogy elmúltak. Most kettesben élünk, egészen visszavonultan, én néha hónapokig nem mozdulok ki a lakásomból, gyengélkedésem miatt. Mostanában már templomba se járok. Igaz azelőtt se sokat jártam, mert én a Dohány-utcai templomban valahogy nem tudok elég áhitattal imádkozni. A pesti zsidó asszonyoknak megvan az a rossz szokásuk, hogy folyton jönnek-mennek *Istentisztelet közben*, ami tekintve, hogy a templom karzatának padlója ugyanis nagyon recseg, bántó zajt okoz. Nem szólva arról, hogy egyes nők inkább *fecsegni*, mint *imádkozni* járnak a templomba. Míg a lábam kevésbé fájt és birtam az utazással járó fáradalmakat, minden évben a három nagy ünnepnapra felutaztunk az urammal Bécsbe, ott a csendes, előkelő *Seitenstädter-templomban* szerettem legjobban imádkozni.

— No, majd fogsz te még méltóbb helyen is imádkozni — szól ismét közbe *Strausz professzor* — ha egy egyszer kijössz velem *Erec Izraelbe!*

— Ott igen, ott lehet — hagyja helyben *Strauszné*.

— Hogyan? Méltóságod ilyen *cionista?* és nem fél, hogy a született zsidó asszonyok emiatt kétségbevonják — *magyarságát?!*

— *Apám Palatinus-huszártiszt volt, anyám az ősi Hertelendy-család sarja és én mégis, csakugyan és komolyan rajongok Palesztináért.* Ebből is láthatja, hogy csak az ostobák találhatnak összeférhetetlenséget *Cion szeretete és az igazi hazafiasság között.* Nem kell hangsúlyoznom talán, hogy én, aki *Deák Ferenc unokahuga* vagyok, véremben érzem a magyarságot, de azért egész lelkemmel kívánom és vágyom *Palesztina* ujjaszületését. Ez a vágy, akkor is élne bennem, ha még keresztény lennék, mert mint keresztény nőnek is szent volna nekem a próféták földje.

Bucsuzásnál még megköszöni a professzorné azt a kis magyar imakönyvet, amit chanukai ajándékkul küldtem neki.

— Nagyon csinos kis könyv, lapozgatok is benne — mondja mosolyogva — de azért továbbra is héberül fogok imádkozni. Még pedig — könyv nélkül!

— Kivülről?!

— De mennyire! Hiszen például az egész *semoneszrét* kivülről tudom!

— Persze, persze milyen szórakozott vagyok! Héber imakönyvet kellett volna küldenem. Hiszen nem *született* zsidó asszonynak küldtem, akinek a héber nyelv szentsége és szépsége már — idegen.

AZ A HUNCUT REDŐ . . .

Egyik sokatszereplő és nagyon jelentős zsidó közéleti férfi feleségét zsidó női bizottság kérte fel nemrégiben, egy zsidó ügyben való részvételre, ahol is a nevezett előkelő és ismert zsidó úr feleségének *neve* kitűnő szolgálatokat tehetett volna, az ügy sikere érdekében. A hölgy talán el is fogadta volna a megtisztelő felhívást, ám a férj elutasította azt, a következő szavakkal:

— Asszony foglalkozzon a főzőkanállal, de ne közügyekkel. S ha mégis túlsok szabadideje lenne, fordítsa arra, hogy *elsimítja férje gondterhelt homlokáról a redőket*.

Mínthogy Illető úr a közismerten legredősebb zsidó homlokok egyikével rendelkezik, a hölgybizottság belátván azt, hogy ónagyságának házon belül is elég dolga akad, lemondott ónagyságáról és udvarias sajnálkozások között eltávozott.

Történt azonban, hogy egy *keresztény* bizottság ugyancsak felkereste Illető előkelő zsidó úr feleségét egy *keresztény* ügy érdekében, melynek sikeréhez alkalmasint kitűnő eredménnyel járult volna hozzá Illető úr feleségének — *pénze*. És mit tesz Isten, illetőleg mit tesz a férj?! Megfelelkezik összes elveiről, sőt összes redőiről is és ónagysága *kivételesen* mégis foglalkozik közügyekkel.

Minket ebben az egész ügyben egyesegyedül a redő érdekel. Mi van azzal a huncut redővel? Csak akkor szorul gyöngéd hitvesi kezek elsimitására, — ha *zsidó ügyről* van szó? Ha pedig *keresztény ügyről* van szó, úgy *kisimul megtiszteltetésében* az egyébként gondredőzött férj homlok, mint a legfinomabb, legüdébb szattyánbőr?

Boldogult nagyanyám, aki nagyon bölcs asszony volt, azt szokta volt mondani, ha ilyesmit hallott:

— Wir leben in Golusz.

Igaz. De milyen furcsa, hogy *ezt a góluszt, ma-gunk is segítjük csinálni*.

ÜDITŐBB HISTÓRIA

a következő: egyik zsidó vezető asszonyt magas, igen magas helyen kérték fel egy nem-zsidó jótékonyági akcióban való részvételre. Mondanom sem kell, hogy pénzre ment a megtiszteltetés, nem szimpátiára s ezt ez illető zsidó vezérasszony is nagyon jól tudta. Mikor pedig szó került arra, hogy a felkért zsidó asszony, *hány gyűjtőívet* vállal a maga, illetőleg a *zsidóság* számára, így felelt:

— A legszívesebben vállalom *gyűjtőívet*; természetesen a — *hivatalos arányszám* arányában.

És elvett őt, — mondd és írd őt — *gyűjtőívet a százból a zsidóság számára*.

No igen, mert a numerus clausushoz nekünk is alkalmazkodnunk kell, ha nem is mindig, legalább — *száz esetben ötször*.
Sass Irén.

TOLL- HEGYRŐL.

ZSIDÓ FASCISTAK.

A „fajvédők“ akik nemcsak a francia frankot, hanem a történelmet is szeretik hamisítani, ismét az olasz fascistákra hivatkoznak, akikben az antiszemitizmus történelmi igazolását vélik látni. Ezzel szemben az egyszerű tény a következő: Egész Itália zsidósága 50.000 lélekből áll. Ha tehát ott csak egy csepp „Numerus clausus“ volna, akkor a zsidóságnak még egy ezreléki szerep sem juthatna a fascista uralom alatt. Holott Mussolini néhány minisztere között is van zsidó. Sőt éppen a belügyminiszteri tárcát tölti be a zsidó *Finzi*. Mussolini életrajzírója a zsidó *Margherita Sorfatti*. Róma polgármestere ma is egy *Náthán*. A fascizmus egyik ismert exponense a zsidó ügyekben is vezérszerepet játszó *Sámuel Bellini*. *Olivetti*, *Orios*, *de Verona* csupa zsidó. Az olasz kamarának 35 zsidó tagja van, a szenátusnak 24. Diplomáciai szolgálatban 40 zsidó áll, köztük számos nagykövet és konzul. Az egyetemeken 84 zsidó professzor működik és a fascista diákok nem verik le őket a katedráikról. Vannak zsidó tábornokok, admirálisok, kuriai bírák stb. A fascisták tehát nem csináltak „fajvédő“ tisztogatást és nem proklamálták hazafias alapon a legszentebb törvénynek az antiszemitizmust.

MEGINT ZSIDÓ AZ ARULÓ.

Az egyik fajvédő lap óriási betűkkel hirdette a vezércikkés szenzációt, hogy egy zsidó nyomdász árulta el a frankhamisításban megnyilatkozó hazafias felbuzdulást. Bent a szövegben pedig olvashattuk, hogy ez a zsidó nyomdász *névtelen levélben* árulta el a dolgot a rendőrségnek! Már most az a kérdés: ha a levél névtelen volt, honnan állapították meg írójáról, hogy zsidó? Ugy látszik, a grafológiának újabb nagy csodájával állunk szemben. Sikerült felfedezni egy új módszert, melynek alapján ezentúl az ember kézírásából megállapítható, ki zsidó és ki igazhitű.

„NE ÖRVENDJ IZRAEL“

szól a próféta szava. Tragikus intés ez, amely mindig aktuális maradt a történelem folyamán. Most is, hogy egyes fajvédő vezéreket letört egy világszenzációs hűnügy, nincs öröme ok. Először: „ha ellenséged elbukik, ne örülj“ — mondja a Szentírás. Másodsor: a szégyen — fájdalom — mindnyájunké. Harmadsor: ez is csak újabb antiszemitizmus melegágya lesz és már is szól az ének a vádló zsidókról. Mintha nem is francia frankot hamisítottak volna, hanem holmi izr. hitközségi gabella-cédulákat.

4 SZAZALÉK!

Mondd: négy százalék. Ennyi és semmivel se több, sőt még valamivel kevesebb, a zsidók arányszáma az Orosz Szovjet uniójában. Ezt állapította meg most a hivatalos statisztika. De azért az antiszemita mozgalom ott is a zsidó kommunizmusról suttog. És nem segít rajta ez a hivatalos statisztika sem. Mert hiába minden. Az antiszemitizmus ellen nem használ argumentum.

KRÓNKA- ÉS SZEMLE

A LILIEN-KIÁLLÍTÁS A NEMZETISZALONBAN

— Ünneplés megnyitás február 13-án, szombaton este 7 órakor. —

Több mint háromszáz bibliai és szentföldi kép, az elhunyt nagy mester teljes hagyatéka tárul föl ezen a kiállításon, amely mint művészi esemény az ország határain túl is óriási érdeklődést kelt. Az ünneplés megnyitón meg fognak jelenni államférfiaink, művészi és társadalmi életünk kiválóságai, a külföldi diplomáciai kara, közéletünk vezető egyéniségei és mindazok, akiket a kegyelet érzése tölt el a halhatatlan mester emléke iránt és szeretettel és megértéssel gyönyörködnek a művészet ihletett alkotásaiban. A zsidóságnak pedig külön dicsősége lesz az a hódolat, amellyel egy nagy alkotó szellemének, felekezeti különbség nélkül, áldoznak.

Budapesti előfizetőink számára mellékelünk gróf Andrassy Gyula, a Nemzeti Szalon elnöke, Déry Béla, a Nemzeti Szalon igazgatója és dr. Patai József, a Mult és Jövő szerkesztője aláírásával kibocsátott két személyre érvényes meghívót és tiszteletjegyet. Vidéki és külföldi előfizetőink átvehetik tiszteletjegyeiket a kiadóhivatalban. A kiállítás február 24-ig lesz nyitva. Ezután az egész anyag Amerikába kerül, a washingtoni Lilien-muzeumba.

JASZAI MARI A FELTÁMADÓ SZENTFÖLDRŐL.

A Mult és Jövő januári nagy kultürestjének egyik érdekes és meglepő momentuma volt, hogy amikor a közönség zugó tapsai között a pódiumra lépett Jászai Mari, a percekig tartó ovációk lecsillapulása után, a nagy tragika Patai József „Kegyetlen álmok hajnalán” c. versének elszavalása előtt spontán „előszó” rögtönzésébe fogott és a hallgatóság áhítatosan feszült figyelmétől kísérve, a következőket mondotta:

„Engedelmet kérek a költőtől, Patai Józseftől, hogy ez elé a lángoló, epekedő verse elé — tudtán kívül — néhány magyarzó szót adok:

„Ez a költeménye, ez a vágyakozó sikoly, akkor szakadt ki a lelkéből, mikor még nem látta a Szentföldet, mely után oly ellenállhatatlan forró vágy epezte, hogy végre a költőt költőfelesége maga bírta reá, hogy a hosszú zarándokutal megtegye.

„Ennek a zarándokútnak köszönhetjük mi, a Mult és Jövő olvasói, azokat a végtelenül érdekes, lélekemelő szentföldi útleírásokat, amelyek azóta annak lapjain megjelennek.

„Ez az út és ez a vers nem volt meddő!”

CHALUCAH-ASSZONYOK. Az első ötórás tea volt ez Magyarországon a „Keren-Kajemeth” javára és rendezésében részt vett a budai hitközség egész hölgyelitje, Baracs Károly udvari tanácsos, hitközségi elnök nejevel az élen, dr. Szemere Samuné, a budai hitközség választmányi tagja és agilis munkatársai készítették elő az estét, melynek keretében Székely Béla, a Keren-Kajemeth jeruzsálemi főtitkára ismertette a szentföldi telepítés munkáját. Iktassuk ide teljes névsorát az úttörő chalucáh-asszonyoknak, akik a meghívót mint a rendezőbizottság tagjai aláírták: Auer Róbertné, özv. dr. Balog Arnoldné, Baracs Károlyné,

Biró Hugóné, Cserhát Miksáné, dr. Csobádi Samuné, Dénes Anna, Deutsch Józsefné, Dévai Nándorné, Diósi Jenőné, Edelmann Sándorné, dr. Edelstein Bertalané, Fisch Farkasné, Fischl Lipótné, Fodor Lipótné, özv. Friedmann Gusztávné, Fuchsné Baracs Amália, dr. Gáspár Izidorné, dr. Gattein Hugóné, Gerő Mündiné, Gerő Ödönné, özv. dr. Góth Sándorné, Guth Dezsóné, Haas Lajosné, dr. Hajdu Arthurné, Jakab Dezsóné, Kádár Armandné, Katona Gyuláné, dr. Kiss Arnoldné, dr. Klár Manóné, Környei Arminné, Kramer Adolfné, Kozma Bernátné, Kozma Dezsóné, dr. László Aronné, Löw Istvánné, Makrai Teofilné, Nádosi Dezsóné, Politzer Sándorné, dr. Reitzer Béláné, Róna Miklósné, Róth Frigyesné, Sterner Arminné, dr. Schwarz Ernóné, dr. Schulmeister M.-né, dr. Szemere Samuné, Tisza Arturné, Tisza Béláné, Vajda Henrikné, dr. Weber Adolfné.

A MULT ÉS JÖVŐ JANUARI KULTÜRESTJE az előzőknél is nagyobb érdeklődést váltott ki, úgyhogy a Fővárosi Vigadó óriási díszterme szűknek bizonyult és ki kellett nyitni az özömlő közönség számára a kistermet is. Dubois „Fiat Lux” orgonanyitányát Havas Gyöngyi, az Operaház kiváló művésznője gyönyörű zoltáréneke követte (Gottschall kompozíciója vegyeskar kísérettel), Jászai Mari és Gál Gyula, a Nemzeti Színház örökös tagjai felülmulhatatlan művészettel tolmácsolták Kiss József és Patai József verseit, Rákóczi László hegedűművész mélyen átértett bravuros játéka után Sárossy Mihály, az Andrassy-uti Színház művésze Morris Rosenfeld-verseket adott elő eredeti jidisben, ahogy azt a hosszú orosz fogságban elsajátította és hangulatos gitárjátékkal kísérte önmagát. Egészen újszerűen hatott Tordai Judith pompás szavalata, aki Csernichovszky balladáját „Hapaamonim” (A harangok) mutatta be eredeti héber nyelven. (A tartalma olvasható volt fordításban a műsoron.) Először hangzott el ezuttal teljes héber szövegű szavalat nagy pesti pódiumon és a frenetikus siker után a Mult és Jövő nek ezt az úttörő példáját is bizonyára szívesen fogják követni. Neufeld Ernő mint érett technikájú és kétségtelenül nagyjövőjű hegedűművész mutatkozott be ezuttal is. Az ő neve a legelső közé fog emelkedni, szintűgy Eissler Pálé is, aki zengő orgánumával első fellépésre meghódította a közönséget. Farnadi Edith végtelenül finom zongorajátéka után Havas Gyöngyi Kelen Hugónak és a telavivi Joel Engelnek héber dalait, majd Tauber Ervin és Róth Béla „Dämmerung” c. mélyérzésű új dalkompozícióját adta elő, mely után a közönség tapsai a pódiumra hívták a poétát és a zeneszerzőt. Megható jelenet volt, amikor Bán Zoltán igazgató néhány szívhez szóló mondatban méltatta Dienzl Oszkár emlékét és a zsúfolásig megtelt két terem hallgatóinak ezrei mint egy ember emelkedtek föl és állva hallgatták végig Dienzl búcsudalát, mely alatt az énekes művésznőnek és a közönségnek a szemei megtelek könnyekkel.

A PESTI CHEVRA KADISA nagy érdeklődés mellett tartotta alakuló közgyűlését. Elnökké egyhangú lelkesedéssel újból megválasztották Adler Gyulát, alelnökké és pénzügyi előljáróvá Krámer Miksát, tiszt. alelnökké Bródy Józsefet. Előljárók lettek Arányi Ignác, Breitner Lipót, jánosai Engel Gyula és Fleischmann Sándor.

ELJEGYZÉS. Ehrenwald Adolf divatárúkereskedő fia József Galántáról, eljegyezte Krojnik Móríc rövidárúnykereskedő leányát Nagytapolcsányról.

A SZENTFÖLDI TARSASUTAZÁS ELŐKÉSZÍTÉSE érdekében a bizottság egyik kiküldöttje Palesztinába és Egyiptomba utazott, ahol személyesen perpektuálja a megállapodásokat és biztosítja a kellő számú helyeket, úgy hogy a zárandokút minden tekintetben a legsimábban folyjon le. Amint első értesítésében írja, lehetővé válik, hogy másodosztályú utazás is kombinációba kerüljön. Ennek költségei, hajójegy oda-vissza, teljes ellátás négy héten át, tûrak autôn az egész Szentföldön, mindent beleértve, összesen 40 fontot tesznek ki. Sôt lehetséges lesz harmadosztályú utazás, a Szentföldön elsôrangú ellátással kombinálva, összesen 25 fontért. A kiküldött hazaérkezése után meg fog jelenni a részletes prospektus a pontos napi beosztással. A jelentkezéseknél, melyek a Mult és Jövô kiadóhivatalához intézendôk (Révay-utca 14.), fel kell tehát tüntetni ezentul az osztályt is.

AZ OMIKE SZÉKESFEHÉRVAROTT. Január 3-án kultúrestélyt tartott az Omike Székesfehérvárott, a hitközség kulturbizottsága közbenjöttével. Erre a célra meghívta Dr. Bernstein Béla nyiregyházi fôrabbít, akinek megjelenése a székesfehérvári zsidóság számára nevezetes esemény lett. A vonatnál a kulturbizottság elnöksége dr. Hevesi Ferenc fôrabbival várta az illusztris vendéget, majd a kultúrestélyen dr. Löwy Károly hitközségi elnök köszöntötte nagy melegséggel a kiváló fôrabbít. Dr. Bernstein Béla feleletében ékes szavakkal üdvözölte a hitközségi vezetôséget, elsôsorban fiatal, nagytehetségû papját, majd megtartotta felolvasását, mely valóban népszerű és tudományos volt. József története az egyiptomi feliratokban címen kifejtette, hogy bár nincs szüksége a mi bibliánk adatainak idegen tanukra, de mégis jól esik rámutatni, a hitetlenek és a könnyen hívôk kedvéért, hogy a komoly tudomány alapján álló egyptológia, az összes ásatások adatai kiderítésével, azt bizonyítja, hogy például József története minden részletében egyiptomi történetet és eseményeket tükrözött vissza. Nincs benne semmi, ami ne egyeznék az egyiptomi viszonyok ténveivel. Érdekesnél érdekesebb részleteket idéz erre, bizonyítékul a királysírok, festmények és papirusok adataiból, majd a József halála után beállott változásról szól és azt fényes szatirával a mi viszonyainkra is alkalmazza. A remek felolvasás mindvégig lekötötte a diszes közönség figyelmét és ezért dr. Hevesi Ferenc fôrabbí, majd dr. Hermann József kulturbizottsági elnök mondott köszönetet a felolvasó fôrabbinak, aki ünneppé avatta számukra a napot. — Az estélyen még Friss Erzsí szavalt néhány zsidó tárgyú költeményt, igen ügyesen és dr. Hevesi Ferenc tartott beszédet az ifjuság valláserkölcsi gondolkodása erősítésére.

KELEN HUGÓ SZERZŐI ESTJÉN igaz gyönyörûséggel hallgattuk a gyönyörû cello-suitet és Ady, Arany, Petöfi, Morris Rosenfeld verseire írt kompozíciókat, amelyek majdnem kivétel nélkül nagyszerû muzikalitással adják vissza a vers hangulatát. A Morris Rosenfeld Chanuka-Lied-jében egyszerű eszközökkel, de igen hatásosan érzékelteti a Kelen alapmotívum a Chanuka-gyertyák lebegését. És ezen keresztül a diadalmas zsidó mult és a szomorú zsidó jelen váltakozó motívumait. Rosenfeld „An der Nähmaschine“-jére komponált dala ezt a mélységes szociális feljajdulásoktól terhes verset szívig ható melodiába öltözteti. A Rosenfeld-dalokat dr. Györi énekelte szépen csengô hangon, hatásosan. Az Ady- és Petöfi-

dalok előadását a nagyszerû Basilides Mária vállalta és nemes művészetén keresztül felejthetetlen művészi élménnyé alakított minden egyes nagyértékû kompozíciót. A Celler-szonátát Róth György adta elő sok ér-
zéssel.

ZSIDÓTÁRGYU KOTTAK nagy választékban a kiadóhivatalban kaphatók.

HAZASSÁG. Wosner Mayer, a dohányutcai templom gondnokának leányát, Wosner Juditot, e napokban nôi vete Steiner Armin budapesti ékszerész.

A MULT ÉS JÖVŐ LILIEN-SZÁMA rendkívül gazdag irodalmi olvasmányokkal és hetvennél több gyönyörû reprodukciójával nagy feltûnést keltett itthon és a külföldön egyaránt. Az egész sajtó kiemelte a szám magas művészi nivóját és a sok értékes és változatos tartalmát, mely méltán fölér egy teljes monografiával. Maga az özvegy, Helene Lilien asszony igen megkapó levélben fejezi ki halálját „ezért a vigasztaló és felemelő tettet, amely fájdalommal idézi föl újra boldog és békés idők emlékeit. A legnagyobb nevek a világ minden tájáról rójják le itt kegyeletüket a művész és az ember iránt, a legnagyobb vesztes mégis csak én vagyok“, — írja és kilátásba helyezi, hogy személyesen is eljön a budapesti Lilien-kiállításra és Lilien-émlékünnepélyekre. A kiállítás alkalmából februári számunkban is még a halhatatlan mester műveit reprodukáljuk, hogy azok is, akiknek az eredetiek szépségeiben gyönyörködni nem lesz módjukban, megismerhessék legalább reprodukciókban Lilien nagy és sokoldalú művészetét.

LILIEN BIBLIÁJA, rézkarcai, szentföldi képei kaphatók a Mult és Jövô kiadóhivatalában.

A MULT ÉS JÖVŐ MÁRCIUS 7-IKI KULTUR-ESTJE ismét a Zeneakadémia nagytermében lesz, minthogy a nagy orgonának, „a hangszerek király-nójának“ igen jelentôs szerep jut az oratóriumos műsoron. Alpár Gitta, az Operaház ünnepelt koloratúr-művésznôje, Akom Lajos, a kiváló orgonaművész, Fehér Arthur, a modern szavalóművészet mestere, Bóth Klára, a Belvárosi Színház kitünô művésznôje, dr. Györi Pál, a kiváló dalénekes, Kelen Hugó Morris Rosenfeld dalaival, Kádár Anna, a Magyar Színház és Kármán Gizi a Népopera jeles művésznôje, Neuwelt Klári a külföldrôl hazatért zongoraművésznô, Szotár Kornélia, a kiváló operaénekesnô és Weisz Sándor, a drezdai operából hazakerült fôkantor. Jegyek a kiadóhivatalban.

Bekötési tábla az 1925. évfolyamhoz
a nyolcoldalas teljes tartalomjegyzékkel
együtt ára 30.000 korona.

Megrendelhető a Mult és Jövô kiadóhivatalában
Budapest, VI., Révay-utca 14. Telefon 199-55

HALÁLOZÁS. Dr. Steiner József egészségügyi tanácsos, Pest-Pilis-Solt-Kiskun-vármegye tiszteletbeli fôorvosa, a kalocsai izr. hitközség diszelnôke, évtizedeken át a szentegylet és hitközség elnöke, áldásos életének 77-ik évében elhunyt. „Az isteni Gondviselés kegyelme — írja a gyászjelentés — megengedte, hogy mindvégig csodálatos lelki üdeségben, hitközségének böles tanácsadója, be'eg embertársainak nagy tudásával gyámoltatója és érzô szívével vigasztalója lehessen.“ Általános részvét mellett, felekezeti különbség nélkül megadott kegyelettel kísérték utolsó útjára.

UJ KÖNYVEK

KIS BREHM. A magyar természettudományos irodalom ezévi legnagyobb eseményének ígérkezik az a nagyszabású terv, amelynek megvalósítására fogott most össze két nagy kiadóvállalatunk: új köntösben és formában kerül a magyar olvasóközönség kezébe Brehm világhírű műve: Az állatok világa. Több mint félszázaddal ezelőtt látott napvilágot eredetiben ez a csodálatos mű és színe, illata, zamata fél évszázad múltán sem vesztette még semmit erejéből. Sőt mintha nemcsak hogy nem vesztett, de gyarapodott volna azóta, mióta „Brehm” immár nem is könyvet, hanem ennél sokkal többet: fogalmat jelent, az állatvilág és a természet szemlélésének és festésének egészen sajátos módját, amely elválaszthatatlanul összeforrott a nagy német tudós nevével. Tiszta, világos, egyszerűségében szinte klasszikusságig emelkedő stílus, rendkívüli közvetlenség Brehm örökifjúságának titka, tiszta látás és tiszta szem, megkapó őszinteség és megkapó megjelenítő erő: olyan írói tulajdonságok, amelyekkel először vágott új mesyét a természettudományos kutatásnak s amelyekben azóta sem sikerült senkinek felülmulnia. Brehm hatalmas művének színét-javát egy kötetbe foglalja össze a gazdagon illusztrált új kiadás, alkalmazkodva a modern idők emberéhez, akinek nem jut ideje vaskos kötetek áttanulmányozására s alkalmazkodva a ma gazdasági követelményeihez, amelyek nem nyújtanak módot vaskos kötetek hosszú sorának megvásárlására. Brehm művének kvintesszenciáját hozza az új kiadás Rapaics Raymondnak, a kiváló magyar természetbúvárnak átdolgozásában, művészi köntösben s olyan minimális árért, annyira előnyös fizetési feltételekkel, amelyek mindenki számára könnyen hozzáférhetővé teszik ezt a magyar könyvpiacra évek óta hiába keresett hézagpótló művet.

PURIMI SZINDARABOK: „*Sír a hegedű*” 3 felvonásos modern dalmű, sok szereplővel 600.000 korona; „*Királyasszony lakója*” 3 felvonásos bibliai dalmű, sok szereplővel 600.000 korona; „*Esti csillag*” 1 felvonásban 200.000 korona; „*Eszter vőlegénye*” 1 felvonásban 300.000 korona; *Magánszámok, monológok, kuplék* 50.000 korona. Az összeg előzetes beküldése után, vagy utánvétellel kaphatók a Remény kiadóhivatalában, Budapest IV., Magyar-utca 3.

FEKETE NAPOK. *Verseik. Irtó: Óriás Pál.* Csinos kis verskötetet adott ki e cím alatt Óriás Pál Kaposváron. Az ifjú poétának van mondanivalója. Élet, halál, szerelem, természet, az örök mozgatók mozgatók liráját, amelyen néha friss, élettelen hangok fakadnak. Néhány kínai vers sikerült fordítása egészíti ki a kötetet.

Minden papíruzetben kapható

lyukasztás
NŐKÖNYV

GRIFF-DOSSIER

Készíti: Gergely Rezső, V., Báthory ucca 21.

Telefon: L. 912-84.

Rézagy 1,200.000 K Összecsukó ágú 280 000 K
Sodronybetét 220 000 K

Gyermekágyak, vasbutorok, mosdók, afrikmatracok
olesón

Somogyi és Zárna Budapest, VII., Kolló-ucca 1.

Javításokat vállalunk.

Szombat és ünnepnap zárva

AZ UFA FILMSZÍNHÁZ MEGNYITÁSA

A német Ufa-vállalat új mozgókép-palotájának felavatása theatre paré-jellegű volt: fényes, pompázó, ünnepi. A pesti társadalom színe-java gyűlt össze az első estére; estélyi ruhás hölgyek, frakkok és szmokingok tömege töltötte meg a páholyokat és a széksorokat. A kormányzó és neje, Augustza királyi hercegasszony, Vass József népjóléti miniszter, magas állami funkcionáriusok jelenléte már önmagában jelzi az egybegyűlt társaság előkelő színvonalát. S ez a kényes és jóízű közönség őszinte gyönyörűséggel nézte e minden részletében finom, nemes, izléses palotáját a kultúrának. Mert a mozi ma már kultúrtenyező s akik ezt a mozgósínházat megteremtették, ebben a tudatban tették azt; legalább is erre vall az az izlés, komolyság és szépség, amelyet vállalkozásuk során kőbe, bársonyba és művészi munkába öntöttek. A finom hall, a széles lépcsősorok, a földszint s különösen az omelet dohányszója, a nézőtér pompás bársonyfoteljei, a kényelmes páholyok, a mennyezet faragott pompája, az originális világítási effektusok: mindez egy nyugodt és rendkívül előkelő hatású harmóniába olvad össze. Fel kell e mozgósínház megalkotóinak neveit jegyeznünk e helyütt: Colussi Bélát, az Ufa budapesti vezérképviselőjét és Hubrich Virgilt, az Ufa budapesti igazgatóját, minden dicséret megilleti azért a végtelen anyagi áldozatkészségért, amelyel Daróczy József alezredeknek, a magyar filmszakma originálisan kiemelkedő alakjának, az Ufa Filmszínház igazgatójának segítségére állottak, hogy megteremthesse ezt a remek színházat.

של פסח

Husvéti árut

ismét készít ez évben az ismert kitűnő minőségben, szigoruan rituális előírás szerint

Schreiber Simon

az egri főrabbi főtisztelendő ur felügyelete alatt a

**Franck Henrik
Fiai** R T

Levelezési cím:

Budapest VI,

Nagy János-utca 1.

Telefon: 129-19

Főpostafiók: 216.

SZIDI a Kottler Bernát cég volt igazgatója
IV. Városház u 14
Nőikalap-üzlet nagyban és kicsinyben
Dús választék gyászkalapokkal

Feladás szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Révay-u. 14.

Feladás nyomdavezető: Polgár J.

Kiadóhivatali igazgató: VIRAG GYULA.

5964 Korvin Testvérek grafikai intézete Budapest.

Legújabb divatu elegáns és egyszerűbb és alakít elsőrendű munkával szolid áron

nőiruhát, kosztümöt, köpenyt készít

REISZ BERNHARDINE BUDAPEST VI. JÓZSAFÉNY TÉR 17.

GROSS FERENC

URISZABÓ

VI., NAGYMEZŐ UCCA 14. SZ.

Fazonban, árban, minőségben vezet!

Férfiruhák

Frakk- és szmoking-kölcsönzés

WEINSTEIN ANTAL

Szombaton zárva.

Budapest, VII., Kazinczy ucca 38. (Dob-ucca sarok).

NEIGER כשר ÉTTERMEI

A magyar zsidóság találkozó helye.

Speciális ételek. Figyelmes kiszolgálás.

POLGÁRI ÁRAK.

BUDAPEST, VI., TERÉZ-KÖRUT 4. SZ.

SIRKÖVEK

a legolcsóbb árban kaphatók

ADLER J. sirkőraktárában

Budapest, VII., Károly-körut 7. szám

Szenzáció! Hajszálak végleges eltávolítása felelősséggel kenőccsel. Képzett arcápolás minden arctisztatlanságnál. Szemölcsirtás. Gyors hatású szepő elleni krémek. Postai szétküldés. Kovácsné kozmetikája, Rákóczi-ut 86. I. emelet.

Ami a szülőket legjobban érdekli!

Leány- és fiuruha,
Leány- és fiukabát

Szombaton az üzlet zárva van.

LITZMANN IRMA
Budapest, VI., Király-utca 18

PURIMSÜTEMÉNYEK

kindli, fladen stb tiszta nyersanyagból békeminőségben

TELEFON: **FREUND cukrásznál**
19-41. Budapest, VI., Király ucca 14. szám.

TAUBER ADOLF כשר ארטה. étterme

BUDAPEST, VII., ROMBACH UCCA 16.

Renoválva.

Menu rendszer. Elsőrangú étkezés, olcsó árak.

„HYGIEA“-gummifűzők

gunni-bokaszorítók és női egészségügyi cikkek a legjobbak

„HYGIEA“ Budapest, IV., Eskü út 6. szám

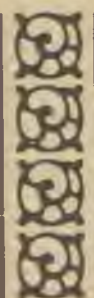
C E R E S

a szokott kiváló minőségben minden fűszer-, csemege- és élelmiszer-üzletben kapható.

HUTTER JÓZSEF

szappangyár, olajipar részv.-társ.

Budapest, VII., Erzsébet-körut 6.

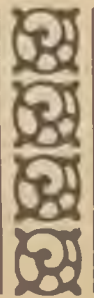
ERDŐDI-NEUMANN
ELEKTROTECHNIKAI CIKKEK NAGY RAKTÁRA

BUDAPEST

VI. VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 27 SZ. TELEFON: 103-82

Csillárok, rádiókészülékek,
selyemernyők,

villamos főzőkészülékek gyári árakon. Kedvező fizetési feltételek

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY

KÖFARAGÓMESTEREK

BUDAPEST, X. KERÜLET, KOZMA-UTCA 7.

TELEFON: J. 59-61.

UJTEMETŐ, VILLAMOS-MEGÁLLÓ.

„CIPÖKÖPENY“

tő.v. védve

Házicipő alatt viselendő, megvédi a cipőt sártól és piszoktól. Ha nem használnál cipőköpenyt, akkor minden más színű cipőhöz kénytelen más színű hócipőt venni. Párja 35 000 korona.

Vid.ekre utánvét

Kapható: **PÁLMAI** cipőház Budapest, VI. Teréz-körút 29.

DR. RÉH BÉLA

Elektromágneses gyógyintézete az összes modern villamos és sugaras gyógymódokkal

Fájdalommentesen gyógyít:

Idegességét, álmatlanságot, fejfájást, szédülést, fülzúgást, nagyothallást, idegzsabát, ischiást, békulások, gerinc-, szív-, gyomor- és bélbajokat, ágybavizelés, hajhullást, közvényt, ütőrelmeszesedést, rheumát.

VII., Vilma királyné-út 11/13.

Telefon: József 26-24.

Kérjen prospektust!

WEITMANN

HÖLGYFODRÁSZ
MODERN SZÉPSÉGÁPOLÁS

Telefon:
118-71.

BUDAPEST, IV.
RÉGI POSTA-U. 11.

É R T E S I T É S

Tisztelettel értesítem az üdülő közönséget, hogy **orthodox kóser** éttermem Abbazia központjában, a Lederer-penzióval szemben 45, minden kényelemmel berendezett szobával

TAUBER-PENZIÓ

név alatt február hó elején megnyílik és egész éven át nyitva tartom. Ezen penziómat is ugyanoly szellemben fogom vezetni, mint az öt év óta Siófokon fennálló ily üzletemet, (mely jun. 1-től szept. 1-ig van nyitva). Minden igyekezetemmel azon leszek, hogy tisztelt vendégeimet itt is minden tekintetben kielégítem.

Szíves pártfogást kér, tisztelettel

Tauber-penzió Abbazia

Érdeklődni: Klauzál tér 6. 1. em.

NEUMANN BENŐ

KÖNYVKERESKEDŐ

Budapest, VI., Király-utca 8.

Dús választéku raktár a zsidó vallás keretébe tartozó szertartási cikkekből.

Zsidó irányú könyvek nagy raktára.

Arjegyzék díjtalan.

Hoffmann étterme

Budapest, VI., Révay ucca 10.

Régi, jó elismert magyar polgári házikonyha. Mérsékelt árak, menürendszer, kiszolgálás házonkívül is. Előfizetések elfogadtnak.

Lakodalmak és más ünnepélyekre külön terem.

Lakások és berendezések

teljes és tökéletes féregmentesítését

Ciján-gázokkal, vegyész-mérnökök felügyelete mellett a legjobban eszközi a

Fischer Vacuum r. t.

Budapest, VII., Dob ucca 90, saját ház

Telefon: J. 10-72, J. 60-88.

TAUBES JENŐ

EZÜSTÁRUGYÁRA

TELEFON:

J. 71-49

BUDAPEST

IV., SZARKA-U. 4.

Szőnyegek,

függönyök, terítők, paplanok olcsó árusítása megkezdődött.

2x3 méteres ebédlőszőnyeg 350 000 korona

PAPLAN- ÉS SZÖNYEGÜZLET

Budapest, VII., Rákóczi-út 66

KOMLÓSI

Féregirtás, takarítás, porszívás, üvegzet-tisztítás, keféles bérletrendszerben.

TAKARITÁSI VÁLLALAT

Budapest, V., Akadémia-ucca 7.

VÉTKEZIK,

ki nem a **B A C K**-féle
kóser étteremben étkezik

Budapest, Hajós ucca 12.
az Opera mögött.
TELEFON: TERÉZ 142-83.

HOTEL EUROPA SZALLODA
Budapest, VI, Nagymező-u 11, Andrássy út sarok
TELEFON: 170 48.

Szigorú családi otthon! **Gőzfűtés!**
Szobák 35.000 K-tól feljebb! — Olcsó hónapos szobák!
Kereskedők otthona!
Hideg és melegviz minden szobában.

HÜTTL TIVADAR

m kir. udvari szállító
porcellán- és üveggereskedő
dús választéku porcellán- és üvegraktárát
szives figyelmébe ajánlja
Budapest, V., Dorottya ucca 14. szám

SZŐNYEGEK

Alapítallott:
1890.

butorszövetek * matraccsinvatok * pokrócok
kocsigyártó- és kárpitos-kellékek stb.

TELEFON: **NEUMAYER FÜLÖP R.-T.**
11-21. Budapest, V., Deák Ferenc-tér 1. szám.

Tisztelettel kérjük nb. vevőinket, hogy a husvétii cocus

szappanra a megrendeléseket már most feladni sziveskedjenek, hogy a szállítást idejekorán teljesíthessük.

Hungaria Vegyészeti Gyár
Budapest, IX Páva ucca 7. sz.

SCHEINER ILONA *Telefon:*
BUDAPEST, V., BECSI UCCA 8 SZ. *L. 957-20.*

Női kézimunka és rajzműterem.
Mindennemű kézimunkaanyag nagy választékban

Keményné Gábor Sári *Telefon:*
női divatterme *147-40*

Budapest, V., Sas ucca 27. szám.
Párisi modellek állandó kiállítása.

Héber és magyar könyvek
az ország összes iskolái részére is kaphatók.
Héber könyveket legmagasabb árban vesz
MÜLLER Könyvkereskedő, Laudon-u 2

Csillárok selyemlámpaernyők,
drótvázák,
író-ésdohányzókészletek
és Világítási R-T., Budapest, VII., Erzsébet-körút 34. szám.

Rádió készülékek
összes alkatrészei
a legnagyobb választék

Villany körték
vasalók
főzők stb.

SIRKÓ

Lőwy-nél

Budán

Fő ucca 88

(saját ház)

Telefonszám 146 99

Leszállított árban

Minden hölgyet érdekel!

Magán vagy megélhetésre, angol és francia női és gyermekruha **szabásmintát, varrást, modellezést gyorsan, könnyű módszerrel, négy hét alatt felelősség mellett biztos sikerrel tanítok.** Vidékieknek, ahol volna tere szabászati kurzusnak és valaki, aki vállalkozik azt megszervezni, **díjmentesen tanítom és alkalmazom haszonrészesedéssel.** 18 éven felülieknek, varrásban jártasoknak munkakönyvet adok **Szabónőket két hét alatt szakvizsgára előkészítek 400.000 K-ért (részletre).** Szabásminták divatlap után, mérték szerint rendelhetők. Kívánatra kisebb csoportoknál szabászati órára szakerőt küldök Becess pártfogást kér

K. SZUNYOGH KATALIN

női divatterem és szabászati intézete

Budapest, VI., Jókai-tér 7. (volt Liszt Ferenc-tér)

Telefon: Teréz 52-39.

Tanítási idő: délelőtt 10-12-ig, délután 3-6-ig.

„A legelőkelőbb” étterem az országban

Külön terem lakodalmak és ünnepélyek részére.

Vállal rendezést házon kívül is.

Előfizetések mérsékelt árban.

Goldmann étterem, Kazinczy u. 57, Király u. sarok

DIVATSAPKA IPAK

BUDAPEST, VIII, AGGTELEKI-UCCA 7.

Legolcsóbb en-gros árak.

ALTMANNÉ nőidivatterme

BUDAPEST, WESSELÉNYI UCCA 60, III. EM. (LIFT)

Telefonszám: József 9-95.

Modell után hozott anyagból készítek angol és francia toaleitteket.

**Gallérokat,
frakkinget** új eljárással
8 óra alatt is
kifogástalanul tisztít

a „**KIRÁLY**“

GŐZMOSÓDA, KELMEFESTŐ ÉS VEGYTISZTÍTÓ

VII. Király ucca 15. VII. Dohány ucca 20.
V. Bálvány ucca 23. IV. Magyar ucca 6.

TELEFON: 191—33.

A vidék részére külön postaosztály.
Ugyanott a legkiválóbb vegytisztítás és kelmefestés.
Az új tisztítási eljárás folytán a gallérok háromszor
annyi ideig tartják meg épségüket, mint eddig.

**Ugyeljen
bevásárlásainál**

védjegyünkre!

*Pici piros alma, borzsi,
FRANCK-kal főzött
kávé jóízű.*

D. 127 O. 25 I. — V. 6.

JAKOBI G. LAJOS
URI SZABÓ

Telefon:
153-94.

BUDAPEST, VI.
PODMANICZKY UCCA 6

SCHLESINGER ÉTTEREM

VI. VILMOS CSÁSZÁR UT 19.

A legelőkelőbb
orth. 777 étterem
az országban.

Vállal rendezést
háson kívül is.

Külön terem
lakodalmak és üne-
pélyek részére.

Előfizetések mérsékelt árban.

FÜRDŐSZOBA ÉS VIZVEZETÉK BERENDEZÉSEKET

ÉPÜLET-

BÁDOGOS MUNKÁLATOKAT KÉSZIT

WIESEL ADOLF

VI. VILMOS CSÁSZÁR UT 47. O TELEFON: 91—20.

EZÜST disztárgyak, evő-
eszközök, sport-
és versenydíjak

dús választékban
gyári árban

Schleifer ezüstárugyár
VII. Kazinczy u. 14 Telefon J. 135-28

ASTRA MŰVÉSZI
TARTÓSÁK
OLGÓSOK
FACILLÁROK
ÁLLÓLÁMPÁK
FALI KAROK
FACILLAR-MŰHELY
NAGYMEZŐ-U. 52. TELEFONKÖZPONT MELLETT.

FORDÍTÁSOK

(okmányok, kereskedelmi levelezések stb.)

minden idegen nyelven

KOSMOS FORDÍTÓ IRODA
BUDAPEST, VIII., RÁKÓCZI-ÚT 59

Telefon: J. 65—21.

SZÁNTÓ JÓZSEF SZÜCSMESTER, BUDAPEST, VII. KERÜLET, KLAUZÁL-TÉR 7. SZÁM
(KLAUZÁL UCCA SÁROK) TELEFON JÓZSEF 128—29

Ajánlja saját műhelyében készült, dúsán felszerelt kész szőrmeáru raktárát Mindennemű szőrmeáruk és téli ruhák nyári gondozásra elfogadtatnak

ZSOLDOS MAGÁNTANFOLYAM

Budapest, VII., Dohány-utca 84.

Telefon: József 124—47.

Előkészít polgári- és közép-
iskolai magánvizagákra, érettsé-
gére.

Szörmebundák

elsőrangú kivitelben jutányosan beszerezhetők

KATZERNÉL

Budapest, VI. Ó ucca 44. szám

SEIDNER LIPÓT

bel- és külföldi úri és női szövetségülönlegességek
nagyban és kicsinyben.

Budapest, VII., Kertész-u. 43

(Király-uca sarok)

Szombat és ünnepnap zárva.

Telefon: 134-74.

Hajszálakat

hölgyek arcáról, karjáról végleg kiirtja felelősséggel Pollák Sarolta, Andrássy-ut 38.
„Miracle“ hajeltávolítószert szétküldése utasítással. Összes szépség-
hibák kezelése. Szemölcsirtás. Fagykezelések. (Prospektus)

Ifj. WEISS GYULA

TÜKÖR- ÉS TÁBLAÜVEG-
NAGYKERESKEDŐ

BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 29.

KLEIN ÉS FIA

szappan és kozmetikai cikkei világhírűek

BUDAPEST, VII.,

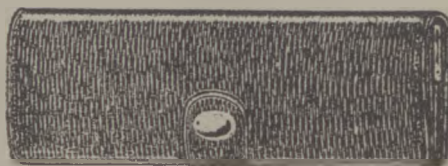
DOB-UTCA 13.

Telefon: József 123-30.

Függönyök, terítők,

kézimunkák, iparművészeti kivitel-
ben Olcsó árak Filet
és ruhacsipkék, gobelinek
nagy választékban

„E r m a“ kézimunkaház
VIII. József körut 17, telefon József 57

CSÁNGÓ HENRIK

BŐRÖNDŐS

CSAK MUZEUM-KÖRUT 5. SZÁM

TELEFON: JÓZSEF 103-45

A cím fontos! Flóküzlet nincs! Hasonnevetű cégekkel nem azonos!

A legolcsóbb, mert a

legkevesebb áramot fogyasztja

ELECTROLUX

ezelőtt Turbator villamos porszívógép.

Saját érdekében kérje **díjtalan** bemutatását
telefon útján T. 109-87, L. 912-91.

Kedvező részletfizetési feltételek.

ELECTROLUX TÁRSASÁG

ezelőtt Turbator Company R.-T. magyarországi vezér-
képviselője, Balázs Arthur cég, IV. Kristóf-tér 2, I.

FIÓKJAINK:

Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged, Szombathely,
Nagykanizsa, Arad, Nagyvárad, Temesvár.

Karvin Testvérek grafikai műintézte Budapest, VI., Révay-utca 14.